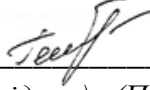

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри
Голюк О.А.
(підпис) (ПІБ завідувача кафедри)
« 22 » грудня 2023 р.

**«ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Початкова освіта»
Гребенюк Ольги Андріївни
Науковий керівник:
Голюк О.А., к.п.н, доцент кафедри
педагогіки та освіти
Рецензент: Директор ЗОШ І-ІІІ
ступенів №10 м. Маріуполя Зьома Н.О.

Кваліфікаційна робота
захищена з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« _____ » _____ 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	6
1.1 Поняття та класифікація форм організації навчання у початковій школі	6
1.2 Специфіка, актуальність та ефективність нетрадиційних форм навчання у початковій школі.....	16
1.3 Взаємозв'язок традиційних та нетрадиційних форм організації навчання.....	28
1.4 Порядок підготовки й проведення нетрадиційних уроків у початковій школі.....	34
Висновки до розділу 1.....	41
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	42
2.1 Шляхи організації нетрадиційних форм навчання в НУШ.....	42
2.2 Методичні особливості проведення нестандартних уроків у початковій школі	57
2.3 Аналіз досвіду впровадження нетрадиційних форм організації навчання на уроках початкової школи.....	63
Висновки до розділу 2.....	71
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах реформування національної системи освіти в Україні та активних інтеграційних процесів набуває особливої важливості розвиток особистості, здатної швидко адаптуватися до змінливого соціуму та вирішувати різноманітні завдання в нестандартних ситуаціях.

Аналіз теорії та практики навчання підтверджує, що ефективний навчальний процес стає можливим лише за умови пошуку шляхів розвитку пізнавальної активності учнів. Вони повинні не лише засвоїти знання, але й навчитися успішно застосовувати їх на практиці. Тому сучасному вчителю важливо включати в свій методичний арсенал нетрадиційні уроки, які сприяють розвитку пізнавальної активності учнів і формуванню ключових та предметних компетентностей. Вони підвищують ефективність усвідомлення учнями навчального матеріалу, розширюють їхню діяльність, додають елементи цікавості та сприяють створенню мотивації для саморозвитку і самореалізації.

Нестандартний урок являє собою навчальне заняття з нетрадиційною структурою, що організовується на імпровізованій основі. Впровадження таких уроків збагачує навчальний процес, надаючи йому інтенсивності через створення атмосфери змагання та розвиваючи навички співпраці. Нестандартні уроки сприяють розвитку творчості, формуванню власних поглядів на різноманітні проблеми, що вимагають вирішення. Вчителю, який використовує нестандартні уроки, необхідно враховувати закономірності та етапи творчого процесу.

У сучасному світі, де проблема розвитку пізнавальної активності учнів стає актуальною, науковці приділяють цьому питанню велику увагу. Деякі дослідники, такі як Т.Батієвська, Т.Форостюк, П.Хавунка та ін., вбачають розвиток пізнавальної активності у «проблемності навчання» [3; 50; 51]. Інші дослідники (О.Литвиненко, Н.Комарівська, Ю.Медведчук, А.Остроуменко,

О.Пометун, Л.Пироженко, О.Чуйко та ін..) пов'язують розвиток пізнавальної активності з використанням нетрадиційних уроків.

Обрана проблема набуває особливої актуальності в контексті концепції «Нова українська школа» та педагогіки партнерства. Ці напрямки націлені на перенесення акцентів у навчанні учнів на прикладні аспекти, зокрема на пошукові та проблемні завдання. Це сприяє формуванню ключових компетентностей учнів і мотивує їх до саморозвитку у всіх вікових категоріях.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених нестандартним урокам, питання практичної реалізації партнерської взаємодії на нетрадиційних уроках залишається недостатньо вивченим. Теоретики та практики приділяють увагу цим проблемам лише частково. Таким чином, актуальним завданням є дослідження організації та проведення нестандартних уроків в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа».

Мета роботи: дослідити особливості використання нетрадиційних форм організації освітнього процесу в Новій українській школі та визначити методичні аспекти проведення нетрадиційних уроків у початковій школі на засадах партнерської взаємодії.

Завдання:

1. На основі науково-методичної літератури з проблеми дослідження здійснити аналіз базових понять.
2. Розкрити особливості нетрадиційних форм організації освітнього процесу в Новій українській школі.
3. Визначити організаційно-педагогічні умови організації та проведення нетрадиційних уроків у початковій школі.
4. Узагальнити методичні підходи до впровадження нетрадиційних форм організації навчання сучасними вчителями-практиками.

Об'єкт дослідження: процес використання нетрадиційних форм організації освітнього процесу в Новій українській школі.

Предмет дослідження: методичні аспекти організації та проведення нетрадиційних уроків у початковій школі на засадах партнерської взаємодії.

Наукова новизна дослідження: виявляється у вдосконаленні теоретичних підходів до аналізу особливостей нестандартних уроків. Отримані висновки про ефективність застосування нестандартних уроків у початковій школі сприятливо вплинуть на подальший розвиток цієї тематики. Крім того, досліджено методичні особливості впровадження нетрадиційних форм навчання, а також проаналізовано досвід вчителів-новаторів у впровадженні нестандартних уроків у навчальний процес початкової освіти.

Практичне значення отриманої інформації полягає у тому, що матеріали дослідження та отримані висновки можуть слугувати вчителям як корисний ресурс для вдосконалення їхньої педагогічної практики. Отримані результати можуть бути застосовані в освітньому процесі початкової ланки ЗЗСО з метою підвищення якості та ефективності навчання дітей. Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі викладання навчальної дисципліни «Новітні технології навчання у початковій школі» за освітньою програмою «Початкова освіта» для другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної, мовознавчої, літературознавчої, методичної літератури з теми дослідження; класифікація, порівняння, систематизація, вивчення передового педагогічного досвіду вчителів-практиків, узагальнення.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, які розкривають тему даної роботи, висновків, а також списку використаних джерел і додатків, які доповнюють основний зміст роботи. Загальний обсяг дослідження – 79 сторінок, з яких – 73 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

1.1 Поняття та класифікація форм організації навчання в початковій школі

Навчання – це невід’ємна складова розвитку і самореалізації кожної особистості. Воно допомагає засвоїти знання та навички, які необхідні для реалізації у житті. Проте, успішність навчання значною мірою залежить від правильної організації навчального процесу. Відповідна форма організації навчання є ключовим чинником, який впливає на якість та результативність навчання.

Поняття «форма організації навчання» в початковій школі залишається предметом досліджень і розгляду науковцями, оскільки визначення і впровадження оптимальних методів організації навчального процесу впливають на якість освіти, формують особистісний розвиток учнів і визначають успішність навчання.

Слід відмітити, що термін «форма» використовується у контексті навчання в кількох різних сенсах. Науковці досліджують поняття «форма організації навчання» в початковій школі, розглядаючи його з різних аспектів та виокремлюючи ключові характеристики.

Як стверджує А.Лопухівська, існують два основних підходи до розуміння цього поняття – як «форма навчання» і як «форма організації навчальної діяльності» [24, с. 13–16].

За дослідженнями В.Бондара, можна виділити навіть три аспекти – форму навчання, форму організації навчання і форму організації навчальної діяльності учнів.

На думку вченого, ці аспекти є важливими складовими визначення та розуміння процесу навчання в початковій школі:

а) перший аспект – «форма навчання» – охоплює різні методи та стратегії навчання, які використовуються для передачі і засвоєння навчального матеріалу. Це може включати уроки, лекції, практичні заняття, дистанційні курси та інші форми організації навчального процесу, які використовуються для навчання учнів;

б) другий аспект – «форма організації навчання» – вказує на структуру і організацію навчального процесу в школі. Це включає в себе розподіл розкладу уроків, визначення вимог до кількості уроків на день, обрання методів оцінювання та визначення змісту навчання;

в) третій аспект – «форма організації навчальної діяльності учнів» – акцентує увагу на тому, як учні взаємодіють і взаємодіють в навчанні. Це охоплює такі аспекти, як групова робота, колективні завдання, індивідуальні проекти та інші методи, які залучають учнів до активної участі в навчанні та співпраці [4, с. 121–123].

Визначення цих трьох аспектів дозволяє зрозуміти складність та різноманітність процесу навчання в сучасних школах. Вони відображають важливі елементи організації навчання, які впливають на якість освіти та розвиток учнів.

О.Савченко вказує на важливість використання інтерактивних методів навчання в початковій школі. Вона підкреслює, що активна участь учнів у навчальному процесі сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення [44, с. 229].

О.Кобрій зосереджує увагу на системі оцінювання та контролі за успішністю учнів. Вчена підкреслює необхідність розробки об'єктивних методів оцінювання, які враховують індивідуальні особливості кожного учня [9, с. 229].

М.Чепіль розглядає аспекти організації навчання в контексті розвитку креативності та творчого мислення учнів. Вона підкреслює, що «створення

сприятливого середовища та застосування нестандартних методів навчання сприяють розвитку учнівської творчості» [9, с. 61].

У цілому, дослідження вчених свідчать про важливість різноманітних підходів до форм організації навчання в початковій школі. Врахування індивідуальних особливостей учнів, застосування інтерактивних та творчих методів навчання та розвиток системи оцінювання – це ключові аспекти, які впливають на якість та результативність освіти у початкових класах.

Таким чином, на підставі думок науковців, можна визначити поняття «форма організації навчання» як метод організації систематичної та взаємодії між вчителем і учнями з метою вирішення навчальних завдань та досягнення пізнавальних цілей. Це включає в себе організацію уроків, використання різних методів та підходів, спрямованих на досягнення навчальних цілей, розвиток навичок та сприяння розумінню та засвоєнню навчального матеріалу.

Навчання в початковій школі є першим кроком у формуванні основних навичок, знань та цінностей учнів. Для досягнення успіху у цьому процесі велике значення має вибір та ефективне використання різних форм організації навчання [18, с. 46]. Ці форми навчання різноманітні та мають свої переваги, сприяючи розвитку різних аспектів особистості дитини.

Розглянемо декілька основних форм навчання:

Традиційний урок. Урок – це основна та найбільш розповсюджена форма організації навчання в початкових класах. Він включає в себе певну структуру та послідовність дій, спрямованих на передачу знань, розвиток навичок та формування цінностей серед учнів.

Традиційний урок має свої переваги, які варто враховувати при організації навчання у молодших школярів:

– урок відзначається чіткою структурою, яка включає в себе вступ, основну частину та підсумок. Ця систематичність допомагає учням розуміти, як організовано процес навчання та які кроки потрібно виконати для досягнення навчальних цілей;

– учитель на уроці може надавати пояснення, роз'яснення та відповіді на питання учнів. Це сприяє зрозумінню матеріалу та усуненню незрозумілостей;

– урок передбачає можливість контролю та оцінки навчальних досягнень учнів. Вчитель може проводити перевірку завдань, тестування та інші методи оцінювання, що допомагають визначити рівень розуміння та засвоєння матеріалу;

– під час уроку учні взаємодіють між собою та з вчителем. Вони можуть обговорювати та ділитися інформацією, що сприяє соціальному розвитку та комунікації [10, с. 174].

Отже, традиційний урок залишається важливою формою організації навчання в початковій школі. Він надає структуровану основу для навчання та може бути успішно поєднаний з іншими методами для забезпечення різноманітності та ефективності навчання. Проте, важливо враховувати, що традиційний урок не завжди є найефективнішою формою навчання для всіх учнів. Деякі діти можуть потребувати більш індивідуалізованого підходу, або можуть вчитися краще через інші методи, такі як групова робота, практичні завдання чи проєкти.

Групова форма організації навчання. Групова робота є однією з ключових форм організації навчання в початкових класах, і вона відіграє важливу роль у процесі формування освіти та розвитку молодших школярів.

Ця форма навчання сприяє активній участі учнів, співпраці та розвитку навичок, які є ключовими у сучасному світі, а саме:

а) групова робота дозволяє учням взаємодіяти між собою та обмінюватися інформацією. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, включаючи слухання, говоріння, сприйняття інших точок зору та аргументацію власної позиції;

б) групова робота також надає учням можливість вчитися працювати у команді, вирішувати конфлікти, домовлятися та ділитися відповідальністю.

Ці навички є важливими в житті і допомагають створювати сприятливі стосунки в соціумі;

в) під час групової роботи учні змушені аналізувати і критично оцінювати інформацію, яку вони отримують. Вони навчаються аргументувати свої думки та приймати обґрунтовані рішення;

г) групова робота може сприяти творчому підходу до вирішення завдань, сприяючи генерації ідей та розв'язанню складних проблем у команді. Це стимулює розвиток інноваційних навичок [42, с. 46].

Отже, групова робота сприяє розвитку соціальних, комунікативних навичок учнів, критичного та творчого мислення. Однак, важливо враховувати, що ефективність групової роботи залежить від правильної організації та керівництва вчителя. Вчитель має створити структуроване середовище для групової діяльності, надавати відповідні завдання та вести моніторинг процесу. Таким чином, правильно організована групова робота створює сприятливі умови для зростання та розвитку молодших школярів, готуючи їх до вимог сучасного світу.

Практичні форми роботи. Практичні роботи є невід'ємною частиною навчального процесу в початкових класах. Ця форма навчання надає учням можливість навчатися шляхом дії, експерименту та спостереження, що має безліч переваг та сприяє глибшому засвоєнню матеріалу [49, с. 163-164].

Практичні роботи дозволяють учням набути практичних навичок та вмінь. Вони можуть вчити дітей таким важливим речам, як читання карт, вимірювання, підрахунок, робота з інструментами тощо.

Виконуючи практичні завдання, учні зазнають змогу побачити як теоретичний матеріал застосовується на практиці. Це сприяє глибшому засвоєнню знань, оскільки вони стають більш конкретними та зрозумілими для учнів.

Під час практичних робіт учні можуть стикатися з різними проблемами та завданнями, які вимагають вирішення. Це розвиває їх критичне мислення та навички пошуку рішень.

Практичні роботи зазвичай стимулюють більший інтерес та мотивацію учнів, оскільки вони можуть бути цікавими та захоплюючими. Учні більше залучені до навчання, коли вони можуть самостійно експериментувати та досліджувати.

Виконання практичних завдань часто вимагає уважності та спостережливості. Учні вчаться бути уважними до деталей, що є важливою навичкою в навчанні та житті.

Отже, практичні роботи сприяють розвитку практичних навичок, глибшому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення учнів початкових класів. Вона надає учням можливість навчатися шляхом дії та дослідження, що є важливим для їхнього успіху в навчанні та в майбутньому житті. Проте, важливо враховувати, що практичні роботи потребують від вчителя підготовки, організації та контролю. Вчителю важливо забезпечити безпеку учнів та відповідність завдань їхнім здібностям.

Індивідуальна форма роботи. Це одна з важливих та ефективних методик організації навчання в початкових класах. Ця форма навчання дозволяє учням навчатися власним темпом, враховуючи їхні індивідуальні потреби та здібності.

Слід відмітити, що індивідуальне навчання має безліч переваг, які сприяють розвитку дітей та досягненню кращих результатів:

Індивідуальна форма роботи:

а) дозволяє вчителю адаптувати навчальний процес до потреб кожного учня. Вчителю важливо розуміти рівень знань, інтереси та стилі навчання кожної дитини, щоб надати відповідний матеріал та підходящі завдання;

б) сприяє розвитку самостійності учнів. Вони навчаються самостійно досліджувати тему, шукати інформацію та розв'язувати завдання. Ця навичка є дуже важливою для подальшого навчання та життя;

в) дозволяє учням глибше досліджувати тему та матеріал. Вони можуть глибше вникнути в певні аспекти та розвивати більш складні навички;

г) учні, які залучені до індивідуального навчання, частіше беруть активну участь у своєму процесі навчання. Вони стають більш відповідальними та мотивованими учнями;

д) дозволяє вчителю враховувати різні стилі навчання учнів. Деякі діти навчаються краще через візуальну інформацію, інші – через аудіо, а треті – через практичні завдання [49, с. 164-165].

Отже, індивідуальна форма роботи надає учням можливість навчатися власним темпом та враховувати їхні індивідуальні потреби та здібності. Ця форма навчання сприяє розвитку самостійності, критичного мислення та активного підходу до навчання, що є важливим для успіху учнів. Проте, така форма роботи вимагає великої уваги вчителя до кожного учня, який повинен бути готовий надавати підтримку та вказівки, коли це необхідно, і контролювати процес навчання.

Ігри. Ця форма організації навчання є невід’ємною та дуже важливою в початкових класах. Вони дозволяють дітям навчатися без напруги та з радістю, розвивають ключові навички, сприяють соціальному розвитку та роблять навчання цікавим та захоплюючим. На наш погляд, ігри сприяють залученню учнів до навчання. Вони створюють позитивну атмосферу, в якій діти мають бажання вчитися та брати участь у уроці.

Серед переваг такої форми організації навчання педагоги-практики наводять наступне:

– ігри можуть бути потужним інструментом для розвитку навичок та засвоєння знань. Вони дозволяють дітям відчувати, як теоретичний матеріал застосовується на практиці, що полегшує засвоєння та розуміння;

– ігри передбачають взаємодію між учнями. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці та вирішенню конфліктів;

– ігри допомагають створити позитивні асоціації з навчанням. Учні отримують задоволення від розв’язування завдань та досягнення результатів;

– ігри вимагають запам’ятовування інформації або послідовностей, що сприяє зміцненню пам’яті учнів [1].

Отже, навчання через ігри стає цікавим та захоплюючим досвідом для дітей, що сприяє їхньому успіху та розвитку.

Деякі педагоги, які досліджують методику навчання (Н.Присяжнюк, В.Чайка та ін.), вважають, що організаційні форми навчання можна класифікувати за такими критеріями, як склад учнів, місце проведення, час та режим занять. Вони наголошують на тому, що «в школі існують різні організаційні форми, які відрізняються за умовами проведення, учасниками, взаємодією між учнями та вчителем, а також активності учнів. До таких форм належать уроки, позаурочні заняття, домашні завдання, семінари, консультації і т. д.» [43; 52].

Урок і позаурочне заняття мають однаковий тип організації. Як відмічають дослідники, схожістю в обох формах є те, що вони включають учнів одного класу як учасників. Основною відмінністю є те, що позаурочне заняття може включати різну кількість учнів з класу і, як правило, здійснюється за їхнім бажанням [43].

Загалом, позаурочне заняття – це навчальна або розвивальна активність, яка проводиться поза звичайним розкладом шкільних уроків. Таке заняття часто використовуються для додаткового навчання, поглибленого вивчення певних предметів або розвитку конкретних навичок. Учні можуть брати участь у позаурочних заняттях для підготовки до різних змагань, олімпіад, конкурсів та інших заходів. Такі заняття можуть бути організовані в межах школи або у позашкільних закладах, таких як гуртки та клуби. Вони розширюють можливості навчання та сприяють розвитку учнів за їхніми індивідуальними потребами та бажаннями.

Домашня робота, як форма організації навчання в школі, закріплює знання, отримані на уроці, розвиває самостійність навчальної праці, формує потребу до самоосвіти.

Семінарські заняття – це одна з форм організації навчання, яка може бути успішно використана в початкових класах. Ця методика навчання передбачає активну участь учнів у дискусіях, обговореннях та спільному

пошуку відповідей на питання. Суть семінарських занять полягає в обміні думками та ідеями між учнями та вчителем. Вони разом досліджують та аналізують навчальний матеріал, шукають відповіді на питання та спільно навчаються [52, с. 178]. Такі заняття сприяють розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, робота в групі, взаємодія з однолітками, а також створюють позитивне середовище для вивчення та обміну знаннями.

Консультації – це важлива форма організації навчання, яка спрямована на надання індивідуальної підтримки та допомоги учням. Така форма організації навчання може бути спрямована на пояснення складних аспектів навчального матеріалу, відповіді на запитання та уточнення розуміння теми [52, с. 180]. Консультації допомагають учням подолати труднощі, зрозуміти навчальний матеріал та розвинути навички самостійного навчання.

Слід відмітити, що форми організації навчання мають як загальні, так і відмінні ознаки. Наприклад, для уроку і семінарського заняття загальним є те, що вони проводяться відповідно до дидактичної мети з усіма учнями в години, відведені розкладом. Відмінними для них є характер діяльності учнів і способи керівництва цією діяльністю з боку вчителя. Різні форми навчання створюють неоднакові (специфічні) умови для навчання, виховання і розвитку учнів. Доцільність застосування тієї чи іншої форми визначається конкретною дидактичною метою, змістом і методами навчальної роботи.

Звичайно, вказані форми організації навчальної діяльності учнів не охоплюють весь їх арсенал. Останнім часом в системі освіти набуває популярності впровадження інтегрованих уроків та нетрадиційних форм навчання. Ці нові підходи до навчання принесли значні зміни у способі організації уроків і сприяють розвитку більш глибокого та комплексного розуміння навчального матеріалу учнями.

Інтегровані уроки – це уроки, на яких поєднуються вивчення кількох навчальних предметів одночасно. Наприклад, вивчаючи тему про довкілля, учні можуть вивчати природознавство, географію, та екологію одночасно. Це

допомагає учням бачити зв'язки між різними предметами та розвивати інтегроване мислення [12, с. 41].

Ще однією важливою інновацією є використання нетрадиційних форм навчання, таких як групові проєкти, інтерактивні лекції, віртуальні екскурсії, рольові ігри та інше [12, с. 43]. Ці методи дозволяють учням активно взаємодіяти з навчальним матеріалом та спільно вирішувати завдання. Більш детально специфіку нетрадиційних форм навчання буде розглянуто в наступному підрозділі.

На наш погляд, головна перевага інтегрованих уроків та нетрадиційних методів полягає в тому, що вони стимулюють активне навчання та розвиток критичного мислення. Вони сприяють поглибленому розумінню матеріалу та розвивають навички співпраці та комунікації серед учнів.

Отже, розглянувши різні форми організації навчального процесу в початковій школі, можемо дійти висновку, що урок, як форма навчання, має безліч педагогічних переваг. Однак, окрім уроків, важливо ширше використовувати інші форми навчання, такі як факультативні заняття, гуртки за предметами, семінари, домашні завдання або самостійна підготовка, конференції, диспути, додаткові заняття, консультації, співбесіди, екскурсії, практичні лекції, практикуми, виробничу практику, різні види суспільно корисної діяльності та інші. Це тому, що різні методи навчання створюють різні умови для навчання, виховання та розвитку учнів.

Урок, як метод навчання, має безсумнівно багато переваг, але в сучасній освіті важливо розглядати інші форми навчання нарівні з ним. Окрім уроків, існує ряд інших методів, які сприяють розвитку учнів. Серед них факультативні заняття, гуртки з окремих предметів, семінари, домашні завдання або самостійна підготовка, конференції, диспути, додаткові заняття, консультації, співбесіди, екскурсії, практичні лекції, практикуми, виробнича практика та різні види суспільно корисної діяльності.

На наш погляд, кожна з цих форм навчання має свої переваги та може бути використана в залежності від мети та завдань уроку чи навчального

процесу загалом. Різноманітність цих форм сприяє розвитку різних навичок та здібностей учнів, роблячи навчання більш цікавим та ефективним. Успішна комбінація цих форм дозволяє створити сприятливе середовище для навчання та розвитку учнів.

1.2. Специфіка, актуальність та ефективність нетрадиційних форм навчання

Концепція «Нової української школи» (НУШ) визначає багато завдань для початкової освіти, одним із яких є формування та розвиток навчально-пізнавального інтересу учнів [37, с. 5]. Ця мета відображає важливість сприяння активному та цікавому навчанню в початкових класах.

Навчально-пізнавальний інтерес учнів полягає в їх бажанні досліджувати, вчитися, розуміти світ, і це є ключовим компонентом успішної освіти. В рамках Концепції впроваджуються підходи, спрямовані на досягнення цієї мети. Так, наприклад, Нова українська школа сприяє активній взаємодії між учнями та вчителями. Інтерактивні уроки, групова робота та дискусії спонукають учнів активно залучатися до навчання. Вчителі використовують різноманітні методи, такі як ігри, проекти, екскурсії та інші форми, які роблять навчання цікавим та змістовним.

Варто відзначити, що підходи НУШ передбачають врахування індивідуальних особливостей та інтересів кожного учня. Це сприяє більш ефективному формуванню навчального інтересу. НУШ спонукає учнів ставити питання, аналізувати і шукати відповіді, що сприяє подальшому розвитку їхнього навчально-пізнавального інтересу [37, с. 5-7].

У цілому, формування навчально-пізнавального інтересу в умовах школи засноване на підходах, спрямованих на зроблення навчання цікавим та стимулюючим для учнів, спонукаючи їх до постійного вдосконалення і розвитку.

Отже, пошук інновацій у методах навчання призвів до виникнення нетрадиційних форм навчання. Це означає використання нестандартних та

оригінальних методів у різних типах навчальної діяльності, які мають за мету активізувати учнів, збільшити їхній інтерес до занять та сприяти швидкому розумінню та засвоєнню навчального матеріалу, враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів.

Вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури, дозволяє зазначити, що поняття «нетрадиційна форма уроку» не має жорсткого або чіткого визначення і лишається досить аморфним. Це поняття дослідники і педагоги використовують для опису уроків, які відрізняються від традиційних методів навчання та мають новаторський характер.

Значення та зміст «нетрадиційної форми уроку» можуть бути визначені в залежності від контексту та педагогічних цілей. В літературі можна зустріти також багато синонімів для цього поняття, таких як *«нестандартний урок»*, *«нетрадиційні технології уроку»*, *«нетрадиційні види уроків»*. Всі ці терміни вказують на те, що на уроці використовуються незвичайні методи та підходи до навчання, які можуть включати в себе інтерактивні методи, використання технологій, групову роботу, проекти, діалог та інші інноваційні елементи.

Отже, сьогодні у сучасній освіті акцент робиться на розвиток творчого мислення та експериментування в навчальному процесі, і педагоги використовують різні підходи та методи, щоб досягти цієї мети.

Як зазначає О.Бараницька, «нестандартний урок відрізняється від традиційних уроків завдяки своїй структурі та формі, які перш за все мають зацікавити учнів і сприяти їхньому оптимальному розвитку та вихованню [2]. На думку Н.Нікітіної, «такий урок має створювати позитивну мотивацію до навчання, викладаючи матеріал у формі, що викликає різні асоціації та емоції» [36, с. 21].

Отже, нетрадиційна форма уроку дозволяє розносторонньо підходити до форм і методів навчання, відмовляючись від стандартних схем та відкриваючи двері для розвитку творчих здібностей учнів. Під час нетрадиційних уроків учні активно співпрацюють, розвиваючи колективну

пізнавальну діяльність. Вони обмінюються знаннями та думками, порівнюють різні підходи до вивченого матеріалу, що збагачує їхнє розуміння предмету [39].

Досвід вказує на те, що «нетрадиційні уроки можуть послужити ключовим кроком у розв'язанні однієї з найактуальніших проблем сучасної освіти – гармонійного поєднання потреб суспільства в новітніх підходах до організації навчального процесу та важливості збереження традиційних методів навчання і виховання» [14, с. 47].

Використання нетрадиційних уроків дозволяє вчителям розширити свої можливості в навчанні та вихованні учнів. Перш за все, це створює можливість більш гнучкого та індивідуалізованого підходу до кожного учня. Вчителі можуть пристосовувати уроки до потреб та інтересів своїх учнів, враховуючи їхні індивідуальні особливості та темпи навчання. Також, нетрадиційні уроки спонукають вчителів до пошуку нових методів навчання та використання інноваційних підходів. Вони стають творчими педагогами, які знають, як зацікавити учнів та зробити навчання цікавим та ефективним [14, с. 48].

З іншого боку, нетрадиційні уроки вимагають від вчителів більшої підготовки та професійності. Вони повинні бути готові до експериментів та постійного вдосконалення своєї майстерності. Крім того, вони повинні бути відкритими до нових ідей та готовими до співпраці з колегами.

Однак, важливо пам'ятати, що нетрадиційні уроки, сприяючи покращенню навчального процесу, лише доповнюють традиційні, а не заміняють їх.

Наведемо деякі нетрадиційні форми уроку, кожна з яких вирішує свої освітні, розвивальні, виховні завдання. Однак всі вони переслідують велику мету: підвищити інтерес учнів до навчання, предмета і, тим самим, підвищити ефективність навчання.

Педагоги-практики пропонують впроваджувати в навчальний процес різні види нетрадиційних уроків, які сприяють активній участі учнів та

розвитку їхніх навичок інтелектуальної та соціальної спрямованості (табл. 1.1) [27, с. 114].

Таблиця 1.1

Види нетрадиційних уроків

Види	Опис
Інтерактивні уроки	Ці уроки базуються на активній взаємодії між учителем і учнями. Вони включають в себе обговорення, дискусії, групові завдання, віртуальні інтеракції та інші способи спільної роботи. Інтерактивні уроки сприяють розвитку комунікативних навичок і критичного мислення
Проектні уроки	Учні виконують проекти на різні теми, досліджуючи їх та презентуючи результати своєї роботи. Проектні уроки сприяють розвитку дослідницьких навичок, креативності та можливостям презентації
Рольові ігри	Учні використовують рольові ігри для відтворення ситуацій і виразу різних персонажів. Це допомагає розвивати соціальні навички, емоційний інтелект та здатність до співпраці
Лабораторні роботи	Ці уроки орієнтовані на практичний досвід. Учні вчаться експериментувати, проводити вимірювання та аналізувати результати. Лабораторні роботи сприяють розвитку логічного мислення та навичок розв'язування завдань
Віртуальні уроки	Застосування технологій і комп'ютерів в навчальному процесі дозволяє створити цікаві та інтерактивні уроки з використанням відео, анімації, інтерактивних завдань та онлайн-ресурсів
Театралізовані уроки	Учні відтворюють сценки та ролі з використанням костюмів та реквізиту. Це допомагає зрозуміти і відчути матеріал на більш глибокому рівні та розвиває емоційне сприйняття

Важливість нетрадиційних уроків полягає в тому, що вони створюють сприятливий навчальний середовище для учнів, допомагають розвивати різні навички та стимулюють інтерес до навчання. Вони відкривають нові можливості для учителів та учнів, дозволяючи зробити навчання більш ефективним та захоплюючим.

Так, наприклад, як відмічає О.Кузіна, «проектна форма навчання часто охоплює різні предмети та аспекти навчання. Вони допомагають учням бачити зв'язки між різними галузями знань та розуміти, як вони можуть застосовувати свої навички в різних сферах» [19].

Як відмічають педагоги-практики, «така форма роботи дозволяє учням більше вільності та автономії у навчанні, а також сприяють розвитку ключових навичок та підготовці до сучасного життя» [33]. Учні, які беруть

участь у проектах та дослідженнях, навчаються самостійно шукати інформацію, вчитися і вдосконалювати свої навички. Ця навичка стає дуже важливою в житті та в подальшому навчанні.

Театралізовані уроки створюють унікальну можливість поєднати навчання та розвиток дітей через креативну та захопливу форму. Вони роблять навчання більш пізнавальним та веселим, а також сприяють комплексному розвитку особистості учня.

Впровадження віртуальних уроків в навчальний процес допомагає підвищити якість навчання учнів, розвивати їх комп'ютерну грамотність і стимулювати інтерес до навчання. Вони стають важливою складовою сучасної освіти та допомагають готувати дітей до вимог сучасного світу.

Аналізуючи досвід вчителів-практиків, можна систематизувати види та форми нетрадиційних уроків. Так, науковець Л.Нечволод розглядає такі форми навчання як інтерактивні уроки, проблемні уроки, уроки-дослідження, творчі уроки, ігрові уроки та інші [35, с. 41-44].

Вчений виділяє декілька видів нестандартних уроків:

- урок-драма;
- урок –квест;
- урок-подорож;
- урок-конференція;
- урок-дослідження;
- урок-гра;
- урок-вікторина;
- урок-проект;
- урок-презентація;
- урок-вистава;
- урок-газета;
- урок-рольова гра;
- урок-екскурсія;
- урок-змагання;

- урок-диспут;
- урок-форум;
- урок-майстер-клас;
- урок-панорама;
- урок-реферат;
- урок-проєкт «Дослідження»;
- урок-ситуація;
- урок-інтерв'ю [35, с. 41-44].

Ці назви уроків вказують на різні методи і форми організації навчального процесу, які використовуються для підвищення ефективності та зацікавленості учнів у навчанні. Кожен з цих видів уроків спрямований на досягнення конкретних педагогічних та навчальних цілей і надає можливість активізувати навчальний процес, залучити учнів до активної участі та розвивати їх творчий потенціал.

Наведемо ознаки нетрадиційного уроку:

- активна участь учнів. Вони більше не є пасивними слухачами, а стають активними учасниками навчального процесу. Урок стає спільною творчою діяльністю, де кожен учень має можливість висловити свою думку та внести свій внесок;
- використання інтерактивних методів навчання, такі як групова робота, обговорення, рольові ігри, дебати та інші способи взаємодії між учнями та вчителем. Це сприяє активному обміну інформацією та відкритому обговоренню теми;
- мають практичну спрямованість, де учні застосовують знання в реальних ситуаціях. Це сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та його застосуванню в практичних завданнях;
- можуть мати різні формати, включаючи лабораторні роботи, проєкти, віртуальні екскурсії, інтерактивні лекції та інші. Це розширює можливості навчання та дозволяє вчителям пристосовувати уроки до потреб своїх учнів;

– урок спрямований на розвиток різних навичок, таких як критичне мислення, проблемне мислення, творчий потенціал, співпраця та комунікативні навички. Він підтримує розвиток цих навичок нарівні з освоєнням конкретного навчального матеріалу;

– на уроках враховуються індивідуальні особливості кожного учня, що дозволяє вчителям створити адаптовані завдання та використовувати різні методи навчання залежно від потреб своїх учнів;

– уроки є інноваційними та оновленими, що відповідає потребам сучасної освіти. Вони сприяють кращому засвоєнню матеріалу та розвитку креативних підходів до навчання [16, с. 3].

Для підготовки та проведення нетрадиційних уроків необхідно вкласти багато часу та зусиль. Педагог повинен надавати завдання перед уроком, пояснювати учням структуру та мету уроку, а також їхню роль і завдання під час заняття. Крім цього, важливо підготувати відповідний навчальний матеріал, наочні посібники, карти та інші засоби, які допоможуть зрозуміло подати матеріал.

Під час підготовки та проведення нетрадиційних уроків педагог повинен враховувати різні аспекти, такі як рівень та особливості класу в цілому, а також індивідуальні особливості кожного учня. Важливо також враховувати характер і здібності учнів, які виконують конкретне завдання на уроці. Підготовка має включати послідовність операцій та забезпечити логічний хід уроку [21].

Оскільки підготовка та проведення нетрадиційних уроків вимагають значних зусиль, важливо для вчителя ретельно розглянути свої можливості та визначити, чи він готовий до цього виду роботи. Важливо мати великий запас творчості та бажання вдосконалювати навчальний процес, але разом з тим бути об'єктивним щодо власних здібностей та ресурсів.

Для успішної підготовки та проведення нетрадиційного уроку вчитель повинен мати ряд особистісних якостей та відповідати певним вимогам.

Серед головних вимог дослідники виділяють наступне:

а) добре знання предмета та методики: Вчитель повинен мати глибокі знання у предметній області, яку він викладає, і розуміти, як краще передати ці знання учням. Він також повинен оволодіти методами та прийомами, які допоможуть зрозуміло та ефективно навчити матеріал;

б) творчий підхід до роботи та винахідливість: Вчителю важливо бути творчим і винахідливим, шукати нові способи навчання та розвивати нетрадиційні підходи. Це дозволить зробити урок цікавішим та ефективнішим;

в) усвідомлене ставлення до використаної нетрадиційної форми уроку: Вчитель повинен ретельно розуміти, чому він використовує певну нетрадиційну форму уроку, які цілі він передбачає досягти, і як ця форма допоможе здійснити навчання та виховання;

г) урахування особливостей власного характеру та темпераменту: Кожен вчитель має свої особистісні особливості, які можуть впливати на проведення уроку. Важливо, щоб вчитель ураховував ці особливості, адаптувався до них та використовував їх на користь навчання [30, с. 3].

Слід зазначити, що найкращим часом для проведення нетрадиційних уроків є завершальна стадія навчання, коли потрібно узагальнити та закріпити знання, уміння та навички учнів в певній темі. Зазвичай ці уроки присвячені конкретній темі, і для її розкриття необхідно мати певний фундамент знань. Цей фундамент є основою для глибокого розуміння і особистісного сприйняття вивченої проблеми.

Важливо враховувати, що занадто часте використання нетрадиційних форм уроків може призвести до того, що вони стануть звичайними і втратять свою привабливість. Це може призвести до зниження інтересу учнів до предмета та навчання взагалі. Тому важливо зберігати баланс між традиційними та нетрадиційними методами навчання.

Для того, щоб нетрадиційні уроки були ефективними, вчитель повинен мати глибоке розуміння методики їх проведення та уміло

використовувати їх у певній системі, поєднуючи з традиційними формами роботи.

На наш погляд, однією з ключових ознак ефективних нестандартних уроків є глибоке знання вчителем предмету та методики навчання. Він повинен чітко розуміти матеріал, який викладає, та мати певний методичний багаж, який дозволить йому структурувати урок та спрямовувати учнів на досягнення конкретних навчальних цілей.

Другою важливою умовою є вміння вчителя інтегрувати нестандартні уроки в загальну систему навчання. Тобто, вони повинні доповнювати та підсилювати традиційні форми роботи. Вчителю слід ретельно планувати, коли та які нестандартні уроки будуть використовуватися, і як вони впишуться в загальний контекст навчального процесу.

Важливою є і вміння адаптувати нестандартні уроки під потреби та можливості конкретного класу. Вчитель повинен враховувати рівень підготовки та індивідуальні особливості своїх учнів, щоб надати їм оптимальні умови для навчання та розвитку.

Загалом, ефективність нестандартних уроків забезпечується комплексом факторів, включаючи підготовку вчителя, його творчий підхід, адаптацію до конкретних умов та контексту навчання, зокрема:

– *Індивідуалізація навчання*: Нетрадиційні методи дозволяють більше уваги приділити індивідуальним потребам і рівню підготовки кожного учня. Це особливо актуально в умовах різниці в темпах навчання і рівнях підготовки учнів.

– *Залучення і мотивація*: Групові і інтерактивні методи можуть бути більш захоплюючими для учнів, створюючи більше можливостей для співпраці та творчості. Це сприяє підвищенню мотивації до навчання.

– *Розвиток критичного мислення*: Нетрадиційні методи навчання підштовхують учнів до критичного мислення, аналізу та розв'язання проблем. Вони навчають дітей виходити за рамки стандартних відповідей.

– *Підготовка до сучасного світу:* У сучасному світі інновації та технологічний прогрес є ключовими складовими. Нетрадиційні методи навчання сприяють розвитку творчих та технологічних навичок, які доречні у сучасному суспільстві.

– *Соціальний розвиток:* Робота у групах та команді розвиває співробітництво, комунікативні навички та соціальну взаємодію серед учнів [16, с. 4].

Отже, використання таких уроків як частини системи разом з традиційними методами може позитивно вплинути на результати навчання та розвитку учнів.

І.Малафійк, досліджуючи особливості впровадження нетрадиційних уроків в навчальний процес, стверджує, що «для досягнення високої ефективності на уроках, які відзначаються нестандартним підходом, вчителю необхідно володіти відповідною методикою проведення та ретельно планувати їх використання в контексті загальної системи навчання [27, с. 236].

Використання рухливих ігор та нестандартних завдань на уроках має численні переваги: це допомагає уникнути перевтомлення, підвищує працездатність, сприяє фізичному розвитку та допомагає учням у формуванні конкретних уявлень. Зокрема, ці методи полегшують усвідомлення абстрактних понять.

Більш того, як відмічає О.Пометун, рухливі ігри та нестандартні завдання сприяють розвитку таких важливих навичок, як зосередженість, самостійне мислення, увага, спостережливість та кмітливість учнів. Вони створюють позитивне навчальне середовище, де учні можуть активно взаємодіяти, співпрацювати та розвивати свої здібності в цікавий і цінний спосіб [41, с. 141].

Як зазначають педагоги-практики, при організації нетрадиційних уроків-ігор, вчителям важливо уважно розглянути питання методики, такі як:

- а) мета гри: важливо визначити, які конкретні вміння та навички учні повинні опанувати під час гри;
- б) кількість гравців: визначити, скільки учнів можуть приймати участь у грі;
- в) дидактичні матеріали і посібники: перевірити, які матеріали і ресурси знадобляться для ефективного проведення гри;
- г) тривалість гри: встановити, на скільки часу розрахована гра, щоб забезпечити оптимальну продуктивність;
- д) пояснення правил гри: думати про те, як швидко та чітко ознайомити учнів з правилами гри, щоб мінімізувати затрати часу;
- е) залучення всіх учнів: викласти план так, щоб всі учні мали можливість активно приймати участь у грі і відчували свою важливість;
- ж) висновки: розглянути, які висновки можна зробити в кінці гри, щоб підсумувати результати та навчальний досвід учнів [34].

Отже, нетрадиційні форми навчання є ключовим елементом сучасної освітньої системи. Вони представляють собою альтернативні підходи до навчання, відрізняються від стандартних уроків і можуть включати в себе такі методи як: гру, проектне навчання, інтерактивні лекції, індивідуалізоване навчання та багато інших.

Однак для досягнення максимальної ефективності важливо обирати методи відповідно до конкретних завдань, враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів і визначати конкретні цілі навчання. Збалансоване поєднання традиційних і нетрадиційних методів може найкраще сприяти навчанню та розвитку учнів.

Високий рівень успішності учнів не завжди поєднується з високим рівнем творчої обдарованості. У зв'язку з цим потрібно намагатися створити сприятливі умови для самовираження кожного учня в різних видах діяльності, в тому числі й навчально-творчій. Нетрадиційні уроки надають можливості прищеплювати інтерес до творчих пошуків, виховувати у школярів бажання шукати нові, кращі шляхи виконання дорученої справи,

висловити власні думки, розв'язувати та складати різноманітні різнорівневі завдання, оцінювати самостійно роботу свою та інших учнів.

Отже, узагальнюючи вищенаведений аналіз, важливо підкреслити, що нетрадиційні форми навчання є ключовою складовою сучасної освітньої системи. Ці форми представляють собою альтернативні підходи до навчання, відрізняються від стандартних уроків і можуть включати в себе різні методи, такі як гра, проєктне навчання, інтерактивні лекції, індивідуалізоване навчання та інші.

Однак для досягнення найкращих результатів важливо обирати методи відповідно до конкретних завдань, враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів і встановлювати чіткі цілі навчання. Збалансоване поєднання традиційних та нетрадиційних методів може найкращим чином сприяти навчанню та розвитку учнів в умовах Нової української школи.

Найвищий рівень успішності учнів не завжди ідентичний високому рівню творчої обдарованості. Тому важливо створювати сприятливі умови для самовираження кожної дитини в різних сферах діяльності, включаючи навчально-творчу. Нетрадиційні уроки відкривають можливості для розвивання інтересу до творчих пошуків, виховання бажання шукати нові, більш ефективні підходи до виконання завдань, висловлювання власних думок, розв'язування та складання різноманітних завдань на різних рівнях складності, а також для самооцінки власної роботи та роботи інших учнів.

Таким чином, можемо дійти висновку, що нетрадиційний урок відкриває можливість розвивати творчі здібності та особистісні якості учнів, дозволяє оцінити, як знання можуть бути застосовані на практиці. Він сприяє усвідомленню взаємозв'язку різних наук, підтримує самостійність та формує новий погляд на власну працю. Організація такого уроку стимулює учнів до творчого аналізу досліджуваних явищ.

1.3 Відмінні риси нетрадиційних уроків від традиційних

Сучасна школа спрямована на гармонійне поєднання навчальної діяльності, в межах якої формуються основні знання, навички та вміння, з творчою діяльністю, пов'язаною з розвитком індивідуальних задатків учнів, їх пізнавальної активності, здатності самостійно розв'язувати нетрадиційні завдання тощо.

Активне впровадження в традиційний навчальний процес різноманітних розвивальних занять, спрямованих на розвиток особистості дитини, пам'яті, уваги, просторового уявлення та інших важливих психічних функцій, є одним із найважливіших завдань вчителя в цьому контексті.

Значущість таких занять обумовлена тим, що навчальна діяльність, спрямована в традиційному її розумінні на вивчення учнями в цілому вимог базової шкільної програми, яка недостатньо пов'язана з творчою діяльністю, може, як це не парадоксально, призвести до гальмування інтелектуального розвитку дітей [31, с. 12].

Звикаючи до виконання стандартних завдань, спрямованих на закріплення навичок, діти практично не мають можливості діяти самостійно та ефективно використовувати та розвивати свій власний інтелектуальний потенціал.

З іншого боку, розв'язання лише типових завдань обмежує особистість дитини, оскільки у цьому випадку висока самооцінка учнів і оцінка їхніх можливостей вчителями залежать, переважно, від старанності та не враховують вияви індивідуальних інтелектуальних якостей, таких як уява, кмітливість, здатність до творчого пошуку, логічний аналіз та синтез.

Отже, однією з основних мотивацій використання розвивальних вправ є підвищення творчої активності дітей. Важливо відзначити, що ігровий та цікавий характер завдань, які водночас є психологічними тестами, зменшує стресовий фактор перевірки рівня розвитку та дозволяє дітям з підвищеною тривожністю більш повно виявити свої справжні здібності.

У традиційному навчанні переважає догматичний тип навчання, що передбачає репродуктивний спосіб і рівень засвоєння навчального вмісту. Основні зусилля учнів у цьому випадку спрямовані на сприйняття готових знань, зразків виконання дій та їх закріплення і відтворення. Перебуваючи в ситуації розв'язання певного завдання, школяр, як правило, не намагається знайти спосіб його вирішення, а намагається відтворити рішення аналогічних завдань. Якщо спроба відтворення не вдається, учень, як правило, залишає завдання нерозв'язаним або звертається до інших (не навчальних) методів виконання. Відповідно до цілей та змісту навчання, змінюється також позиція вчителя в навчальному процесі, характер його діяльності, принципи, методи та форми навчання [26, с. 7].

При використанні нетрадиційної форми навчання ролі вчителя змінюються кардинально. Тепер головною метою вчителя є не лише «донести», «пояснити» та «показати» учням, але й організувати спільний пошук рішення стоячої перед ними задачі.

Варто зазначити, що нові умови навчання вимагають від вчителя вміння послухати всіх стосовно кожного питання, не відкидаючи жодної відповіді, взяти стороною кожного, зрозуміти логіку його міркувань та знайти вихід з постійно змінюючоїся навчальної ситуації, аналізувати відповіді та пропозиції дітей та непомітно вести їх до розв'язання проблеми.

В таблиці 1.2 представлено структуру порівняння традиційних і нетрадиційних форм уроку [41, с. 100].

Таблиця 1.2

Традиційні та нетрадиційні форми уроку

Складові уроку	Традиційні форми уроку	Нетрадиційні форми уроку
Концептуальна основа	Базується на класичних підходах та здебільшого вимагає засвоєння готових знань та навичок.	Спрямована на стимулювання творчого мислення, самостійність учнів, сприяє активному пошуку рішень.
Змістовна частина навчання	Зазвичай передбачає передачу і закріплення фактів та інформації.	Відкритий для різноманітних завдань, групової роботи та активного спілкування.

Процесуальна частина	Використовується стандартна послідовність: вправи, перевірка. пояснення,	Характеризується динамічністю, спільним пошуком рішень, обговоренням та використанням творчих методів.
----------------------	--	--

Ця таблиця демонструє основні відмінності між традиційними та нетрадиційними формами уроку за такими аспектами, як концептуальна основа, змістова частина навчання та процесуальна частина. Ці елементи є основними у структурі співвідношення традиційних і нетрадиційних форм уроку (табл. 1.3) [41, с. 101].

Таблиця 1.3

Порівняльні елементи традиційного та нетрадиційного уроку

Елементи	Традиційний урок	Нетрадиційний урок
Підходи до навчання	Зазвичай структуровані, з фіксованим порядком дій та розкладом. Вчителем контролюється весь процес.	Може бути менш структурованим, більш гнучким та залучати учнів до прийняття рішень та співпраці в процесі навчання. Вчителем створюються умови для навчання та ведення діалогу.
Роль вчителя	Вчителю приділяється головна роль у передачі інформації та контролі за навчанням.	Вчитель може виступати як сприяючий навчанню та наставник, а також фасилітатор, який допомагає учням активно вивчати матеріал та ставити запитання.
Взаємодія	Взаємодія між учнями часто обмежена, інформація переважно одновекторна – від вчителя до учнів.	Значно більше взаємодії між учнями та вчителем, а також між самими учнями. Залучення до спільної роботи, обговорення та обмін думками є поширеними.
Матеріали та ресурси	Зазвичай використовуються підручники та дошки.	Може включати в себе різноманітні ресурси, такі як комп'ютери, інтерактивні дошки, ігри, онлайн-ресурси, позаурочні джерела тощо.
Оцінка	Зазвичай оцінка базується на тестах та контрольних роботах, які визначаються вчителем.	Може включати різні методи оцінювання, такі як проекти, портфоліо, самооцінка, рецензії тощо, що вимагають більше взаємодії та самостійності учнів.

Переваги та недоліки традиційних та нетрадиційних уроків представлені у табл. 1.4 [41, с. 102].

Таблиця 1.4

Порівняння традиційних та нетрадиційних форм уроків

Критерії	Традиційні уроки	Нетрадиційні уроки
1	2	3
Цілі	+ Передача готових знань та навичок. - Зазвичай одноманітність та обмеженість цілей.	+ Розвиток творчого мислення, самостійності та активності учнів. - Вимагає більше підготовки та планування.
Зміст навчального матеріалу	+ Орієнтований на передачу фактів та інформації. - Може бути одноманітним та менше	+ Відкритий для різноманітних завдань, групової роботи та активного спілкування. - Вимагає
1	2	3
	зацікавлюючим.	більше підготовки вчителя.
Процесуальна частина	+ Стандартна послідовність: пояснення, вправи, перевірка. - Може бути менше зацікавлюючим для учнів.	+ Динамічність, спільний пошук рішень, обговорення та використання творчих методів. - Вимагає більше часу та участі.
Навчальний процес	+ Зазвичай менше акценту на активному навчанні. - Може бути менше стимулів для учнів.	+ Зазвичай більше уваги та стимулює активне навчання. - Вимагає більше зусиль вчителя.
Організація навчального процесу	+ Заснована на стандартних підходах до навчання. - Може бути менше зацікавлення вчителя.	+ Вимагає більше творчості та гнучкості у вчителя при плануванні. - Вимагає більше підготовки та планування.
Методи та форми навчальної діяльності школярів	+ Зазвичай включають у себе рутинні вправи та засвоєння інформації. - Може менше стимулювати творчий потенціал.	+ Сприяють активному пошуку рішень, дискусіям та спільному творчому дослідженню. - Вимагає більше активності від учнів.
Методи та форми роботи вчителя	+ Зазвичай передача готових знань та контроль процесу навчання. - Може бути менше зацікавлення вчителя.	+ Вимагають більше організаційних навичок, підтримки та мотивації. - Вимагає більше зусиль вчителя.
Діяльність вчителя з процесу керування засвоєнням матеріалу	+ Зазвичай контролює процес навчання та перевіряє роботи учнів. - Може бути менше підтримки для розвитку творчого мислення.	+ Вимагає більше сприяння та підтримки учнів у їх творчому процесі. - Вимагає більше часу та участі вчителя.
Діагностика навчального процесу	+ Базована на традиційних методах оцінювання. - Може бути менше врахування творчого потенціалу учнів.	+ Вимагає більше нетрадиційних методів оцінювання, які враховують творчий потенціал учнів. - Вимагає більше часу та участі.

Отже, аналізуючи дані табл. 1.3, можемо бачити, що переваги нестандартних форм уроку набагато домінують, ніж недоліки.

Таким чином, досліджуючи відмінні риси нетрадиційних уроків від традиційних, можна зробити наступні висновки:

– Нетрадиційні форми уроків спрямовані на розвиток особистості школярів, їх творчого потенціалу та мотиваційно-ціннісної сфери, вони мають велику різноманітність, їх важко систематизувати, але їх все ж можна групувати за певними позиціями.

– Характер діяльності саміх учнів на нетрадиційних уроках (гральний, оцінювально-дискусійний, рефлексивний) передбачає: використання «методів прямого доступу»; стимулювання інтересу та мотивації учнів. Цього досягається завдяки спільній, творчій роботі вчителів і учнів у галузях постановки цілей, планування, аналізу (рефлексії) та оцінювання результатів навчальної діяльності. Вчитель виступає координатором в цій діяльності.

– Нетрадиційні форми уроків передбачають менший обсяг інформації, але обумовлюють більш глибоке її опрацювання. Вони включають зовнішні джерела мотивації та механізми саморегуляції особистості, створюють умови для різноманітної діяльності учнів (гральної, дискусійно-оцінювальної, рефлексивної), формують критичне мислення та активізують пізнавальну діяльність.

– Нетрадиційні уроки мають емоційний характер і тому здатні навіть зробити найсухішу інформацію живою та запам'ятовуваною [53, с. 384-392].

Але важливо підкреслити, що взаємозв'язок між традиційними і нетрадиційними формами організації уроку дуже важливий в освітньому процесі. Обидва ці підходи до навчання можуть доповнювати один одного та використовувати свої переваги для забезпечення більш збалансованого та ефективного підходу до освіти.

Наведемо деякі аспекти їх взаємозв'язку:

Доповнення індивідуалізації: Традиційні уроки часто спираються на загальні методи навчання, в той час як нетрадиційні форми навчання можуть надавати більше можливостей для індивідуалізації навчання. Вчителі можуть поєднувати традиційні уроки з нетрадиційними методами для задоволення різних потреб учнів.

Розвиток критичного мислення: Традиційні уроки можуть надавати основи та загальні знання, тоді як нетрадиційні форми навчання можуть сприяти розвитку критичного мислення, творчості та аналітичних навичок. Поєднуючи ці підходи, можна створити глибший та більш комплексний процес навчання.

Мотивація: Нетрадиційні методи навчання можуть бути більш захоплюючими та мотивуючими для учнів, оскільки вони можуть зробити навчання цікавішим та розважливим. Такий підхід може підвищити бажання до навчання та залученість учнів.

Підготовка до реального світу: Нетрадиційні форми навчання можуть допомогти учням розвивати практичні навички та готувати їх до викликів реального світу. Вони можуть навчати співпраці, розв'язанню проблем та креативному мисленню.

Поєднання традиційного та нетрадиційного: Часто вчителі використовують комбінацію обох підходів для створення більш різноманітного та збалансованого процесу навчання. Наприклад, традиційний урок може бути поєднаний з проектом або груповою діяльністю, щоб розвивати як загальні знання, так і індивідуальні навички.

Забезпечення доступності: Важливо враховувати, що кожен учень є унікальним і має свої потреби та стилі навчання. Тому збалансований підхід передбачає індивідуалізацію. Традиційні та нетрадиційні методи можуть бути використані для підтримки різних стилів навчання та навчальних потреб всіх учнів [26, с. 11].

Отже, сучасний навчальний процес неможливий без орієнтації педагога на активну позицію учня, без співпраці між усіма його учасниками, без відмови від авторитарного спілкування і без спрямованості на особистість. Узагальнено це виявляється в принципі мотиваційного забезпечення навчального процесу, щоб сформувати позитивне ставлення школяра до навчання, треба спиратися не лише на почуття обов'язку, волю, а й на

природну допитливість, емоційність, інтелектуальність дитини, її самооцінку, роль у колективі тощо.

В сучасному освітньому світі стає очевидним, що існує необхідність в збалансованому підході до організації навчання в початковій школі. Традиційні методи навчання, такі як лекції та підручники, залишаються важливими складовими, але їх необхідно доповнювати та розширювати з використанням нетрадиційних підходів, щоб забезпечити більш комплексне та ефективне навчання. Важливо збалансувати використання традиційних і нетрадиційних форм навчання з урахуванням конкретних цілей уроку, потреб учнів та можливостей вчителя. Поєднання цих підходів може створити більш якісний та ефективний процес навчання.

Таким чином, збалансований підхід до організації навчання в умовах Нової української школи, який поєднує традиційні та нетрадиційні форми, допомагає забезпечити більш якісну та ефективну освіту. Він враховує потреби сучасних учнів, розвиває різні навички та готує їх до успішного життя у сучасному світі. Такий підхід є запорукою навчання, яке стимулює розвиток учнів та робить їх активними громадянами суспільства.

1.4 Порядок підготовки й проведення нетрадиційних уроків в початковій школі

Підготовка та проведення нетрадиційних уроків в початковій школі є важливим завданням для вчителів, оскільки вони сприяють розвитку творчості та активного навчання учнів. Цей процес вимагає планування, адаптації та готовності до змін, проте він приносить значні користі у вигляді стимулюючого навчання та розвитку дітей.

Підготовка та проведення нетрадиційного уроку передбачає наступні етапи:

а) задум: визначення мети та цілей уроку, вибір нетрадиційної форми, розробка плану, визначення необхідних ресурсів і матеріалів;

б) організація: підготовка аудиторії, розподіл ролей між учнями та вчителем, підготовка необхідних посібників і матеріалів;

в) проведення: реалізація плану уроку, спільна діяльність учнів і вчителя, використання нетрадиційних методів та форм роботи;

г) аналіз: оцінка результатів уроку, аналіз ефективності використаних методів та форм, визначення основних висновків та можливих поліпшень [21].

Перший етап. Отже, як бачимо, задум уроку стає першим кроком у створенні ефективного навчального середовища та досягненні запланованих цілей. Задум уроку є важливим кроком у підготовці та проведенні нетрадиційних уроків, оскільки ці уроки вимагають особливої уваги до педагогічного процесу та творчості вчителя.

Задум уроку – це процес визначення мети та цілей навчання, обрання нетрадиційної форми та методу роботи, створення динамічного плану та визначення необхідних ресурсів для ефективного проведення уроку. Вчителю необхідно чітко уявляти, який результат він хоче досягти та як це досягнення буде виглядати на практиці.

Підготовка задуму уроку включає такі важливі аспекти:

– визначення мети та цілей: Вчителю потрібно чітко сформулювати, що він хоче досягти на цьому уроці. Це може бути розвиток конкретних навичок, формування ціннісних орієнтирів, або поглиблене засвоєння певного матеріалу;

– вибір нетрадиційної форми та методу: Вчитель повинен враховувати особливості свого класу, потреби та інтереси учнів, а також конкретний навчальний матеріал. Важливо обрати форму та метод, які найкраще відповідають поставленим цілям;

– створення плану: Педагог повинен ретельно розробити план уроку, визначивши послідовність дій та завдань для учнів. Цей план має бути гнучким та адаптивним до змін у процесі уроку;

– визначення необхідних ресурсів: Для успішного проведення нетрадиційного уроку важливо визначити, які матеріали, інструменти, технічні засоби та інші ресурси будуть необхідні. Вони можуть включати в себе презентації, наочні посібники, інтерактивні інструменти та інше.

Таким чином, задум уроку – це основний камінь на шляху до створення інноваційного та ефективного навчального процесу. Він дозволяє вчителю чітко визначити свої цілі та шляхи до їх досягнення, створити відповідну педагогічну стратегію та забезпечити належну підготовку для проведення уроку.

Другий етап. Організація є другим етапом у підготовці та проведенні нетрадиційних уроків. Цей етап вимагає ретельного планування, структурованості та уважності до дрібниць. Важливість організації полягає в тому, що вона забезпечує ефективність навчального процесу та створює сприятливу атмосферу для навчання та розвитку учнів [26, с. 17].

Підготовка до організації нетрадиційного уроку розпочинається з визначення мети та завдань уроку. Вчитель повинен чітко розуміти, що саме він хоче досягти, які навички чи знання хоче розвивати учнів. Мета уроку повинна бути спрямована на створення умов для творчості, активного взаємодії та самостійного мислення учнів.

Далі важливо обрати відповідну нетрадиційну форму уроку, яка відповідає цілям та завданням. Наприклад, це може бути групова робота, проектне навчання, дискусія, використання інтерактивних методів тощо. Важливо враховувати вікові особливості учнів та їхні індивідуальні потреби.

Далі необхідно ретельно розробити план уроку, визначити послідовність дій та завдання для учнів. Учитель повинен заздалегідь підготувати всі необхідні матеріали, ресурси та посібники. План повинен мати чітку структуру, включати в себе вступ, основну частину та висновок.

Окрема увага повинна бути приділена організації самого процесу навчання. Вчителю слід створити сприятливу атмосферу для активної участі учнів, сприяти їхньому спільному дослідженню, обміну думками та ідеями.

Учитель повинен бути готовим до непередбачених ситуацій та стимулювати критичне мислення та самостійність учнів.

Після проведення нетрадиційного уроку важливо здійснити аналіз та рефлексію. Вчителю потрібно оцінити досягнення учнів, ефективність використаних методів та визначити, що можна покращити на майбутніх уроках.

Отже, організація є необхідним етапом для успішної реалізації нетрадиційних уроків в початковій школі. Вона сприяє створенню умов для активного навчання, розвитку творчості та самостійного мислення учнів. Вчителі, які вміло організують уроки, створюють учбове середовище, в якому діти можуть розкрити свій потенціал та навчитися працювати в команді, аналізувати і розв'язувати реальні завдання, ініціювати власні проекти та дослідження [21].

Третій етап. Проведення нетрадиційного уроку – це важливий етап в освітньому процесі, який передбачає активну взаємодію вчителя та учнів, створення сприятливої навчально-пізнавальної атмосфери та реалізацію навчальних завдань. Цей етап вимагає від вчителя педагогічної майстерності, глибокого розуміння свого предмета та уміння працювати з дітьми у нетрадиційних форматах навчання [45, с. 5].

Однією з ключових аспектів проведення нетрадиційного уроку є планування та структурування всього навчального процесу. Вчителю слід чітко визначити послідовність дій, розподілити час, а також забезпечити наявність необхідних матеріалів та ресурсів. Важливо передбачити можливі сценарії розвитку подій, але також бути готовим до імпровізації та адаптації до потреб учнів.

Іншим важливим аспектом проведення нетрадиційного уроку є створення сприятливої навчальної атмосфери. Учитель повинен створити атмосферу взаєморозуміння, підтримки та довіри, щоб учні відчували себе комфортно та готовими до активної участі. Важливо заохочувати учнів до висловлення власних ідей, підтримувати дискусії та спільну діяльність.

Під час проведення нетрадиційного уроку вчителю слід активно взаємодіяти з учнями, стимулювати їх до самостійного розв'язання завдань та пошуку власних рішень. Важливо створити ситуацію, де учні стають активними учасниками навчального процесу, а вчитель – спрощувачем і спонсором їхнього навчання.

Проведення нетрадиційного уроку передбачає також систематичний моніторинг та оцінку результатів. Вчитель повинен аналізувати динаміку розвитку кожного учня, виявляти їхні успіхи та труднощі. З цією метою важливо використовувати різноманітні методи діагностики та форми роботи з учнями.

Загалом, проведення нетрадиційного уроку – це складний процес, який передбачає велику кількість факторів та вимагає від вчителя гнучкості та креативності. Проте, цей процес надає унікальні можливості для розвитку творчості та самореалізації учнів, а також підвищує ефективність навчання.

Четвертий етап. Аналіз є одним із найважливіших етапів підготовки та проведення нетрадиційного уроку. Цей етап допомагає вчителю оцінити результати навчання, ефективність використання нетрадиційних методів та форм, а також визначити можливості для подальшого вдосконалення навчального процесу.

Аналіз нетрадиційного уроку передбачає оцінку різних аспектів (табл. 1.5) [21].

Таблиця 1.5

Аспекти аналізу нетрадиційного уроку

Аспекти	Опис
Досягнення учнів	Важливо визначити, наскільки успішно учні засвоїли навчальний матеріал та досягли поставлених цілей. Аналіз оцінок, завдань, інтеракції учнів під час уроку допомагає встановити, чи вдалося досягти навчальних результатів
Реакція учнів	Важливо враховувати відгуки та реакцію учнів на навчальний процес. Чи були вони зацікавлені, чи відчували емоційну залученість, чи брали активну участь у діалозі та спільних діях
Ефективність вчителя	Вчителю слід проаналізувати свою власну роль під час уроку. Чи було відповідне планування, чи було ефективне керівництво групою, чи були використані методи та форми, спрямовані на досягнення поставлених цілей
Взаємодія	Важливо визначити рівень взаємодії між учнями та вчителем, а також між самими учнями. Чи були сприятливі умови для

	обміну ідеями, дискусій та спільної діяльності?
Використання ресурсів	Вчителю слід оцінити, чи були використані необхідні навчальні ресурси, матеріали, технічні засоби та інші компоненти навчального процесу
Самооцінка вчителя	Важливо, щоб вчитель зміг об'єктивно оцінити свою роботу, виділити сильні та слабкі сторони, та внести корективи для подальшого вдосконалення

Отже, аналіз допомагає вчителю визначити, чи були досягнуті поставлені цілі, та які зміни можуть бути внесені в навчальний процес, щоб поліпшити якість навчання. Важливо пам'ятати, що аналіз – це постійний процес, який допомагає удосконалювати та пристосовувати нетрадиційні методи та форми навчання для досягнення найкращих результатів.

Таким чином, аналіз є важливим етапом у підготовці та проведенні нетрадиційного уроку, оскільки він дозволяє оцінити ефективність навчання, залученість учнів та вчителя, а також розвивати та вдосконалювати методи та форми навчального процесу.

Узагальнюючи вищенаведене, слід зазначити, що для учнів нетрадиційний урок – це своєрідне приголомшення, перехід у новий психологічний стан, який супроводжується зміною стилю спілкування, насолодою від позитивних емоцій та відчуттям себе в новому світлі. Важливо, що на такому уроці вони відчують себе в ролі творця, розкривають свої творчі здібності та особисті якості, розуміють практичну цінність здобутих знань, бачать взаємозв'язок різних предметів і починають розглядати свою працю з іншого ракурсу. Це надає їм можливість бути більш самостійними та долати нові виклики, переконуючись, що їхні зусилля мають справжню цінність.

Для вчителя нетрадиційний урок відкриває можливість подорожі в світ своїх учнів, що дозволяє краще пізнати та зрозуміти їх, виявити їхні індивідуальні особливості та вирішити внутрішньокласні питання, такі як соціальні відносини та спілкування. З іншого боку, це для вчителя можливість самореалізуватися, застосовувати творчий підхід до роботи, розвивати та втілювати власні ідеї у навчальному процесі.

Погоджуємося з думкою педагогів-практиків, що незважаючи на всі переваги таких уроків, їх проведення не рекомендується занадто часто, не частіше, ніж раз на два-три місяці, з таких причин:

– по-перше, підготовка до нетрадиційних уроків зазвичай забирає від двох тижнів до двох місяців, що ускладнює часту їх організацію;

– по-друге, для деяких учнів нетрадиційні уроки можуть бути навіть шкідливими. Дитина потрапляє в незвичайну ситуацію, де все незнайоме і незвичайне, і вона може втратитися, не знаючи, як поводити себе, та занадто перелякуватися. Хоча таких дітей є в меншості, їхні потреби повинні бути враховані при плануванні уроків;

– по-третє, люди мають тенденцію швидко звикати навіть до незвичних речей. Часте проведення нетрадиційних уроків може призвести до того, що учні почнуть до них звикати і, як до звичайних уроків, втратять інтерес [29].

Слід додати, що нетрадиційні форми проведення уроків також дають можливість розвивати творчу самостійність учнів, навчати роботі з різними джерелами знань. Такі форми проведення занять «знімають» традиційність уроку, поживляють думку. Однак необхідно відзначити, що занадто часте звертання до подібних форм організації навчального процесу недоцільно, тому що нетрадиційне може швидко стати традиційним, що в остаточному підсумку приведе до падіння в учнів інтересу до предмета.

Таким чином, узагальнюючи вищенаведене, можемо дійти висновку, що нетрадиційні методи проведення уроків в початковій школі сприяють розвитку творчої самостійності учнів і навчають їх користуватися різними джерелами знань. Ці методи дозволяють зробити урок менш традиційним і стимулюють креативне мислення. Проте важливо зауважити, що занадто часте використання цих методів навчання не рекомендується, оскільки може призвести до того, що навчання стане надто передбачуваним, і учні втратять інтерес до предмета.

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи перший розділ, можемо зробити наступні висновки.

Форми організації навчання в умовах Нової української школи – це різноманітні методи та підходи, які вчителі використовують для структурування та проведення уроків. Традиційні форми організації навчання включають уроки, лекції, вправи та завдання, які спираються на звичні шаблони та підходи. Нетрадиційні форми навчання включають інтерактивні методи, гру, проектне навчання, рольові ігри, дискусії та інші творчі способи навчання. Розуміння понять і класифікація форм організації навчання в початковій школі важливі для вчителів, оскільки вони дозволяють розширити арсенал методів навчання та підлаштувати їх до потреб конкретного класу та учнів.

Нетрадиційні форми навчання виявляються актуальними та ефективними інструментами розвитку учнів, підвищення їхнього активного ставлення до навчання та підготовки до успішної адаптації в сучасному світі.

Взаємозв'язок між традиційними та нетрадиційними формами навчання є важливим аспектом вдосконалення освітнього процесу. Вчителі та освітній дисципліни повинні уміло поєднувати обидві форми, керуючись конкретними завданнями та потребами учнів для досягнення найкращих результатів.

Впровадження нетрадиційних уроків в початковій школі є важливим компонентом сучасної освітньої системи. Успішне проведення нетрадиційних уроків вимагає від вчителів творчості, педагогічного майстерності та готовності до постійного вдосконалення. Такі уроки можуть значно покращити якість навчання і сприяти розвитку творчих здібностей учнів.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

2.1. Шляхи організації нетрадиційних форм навчання в НУШ

Однією з важливих складових формули НУШ є принцип педагогіки партнерства, що визначається як «спільна активність вчителя і учнів, вчителя і батьків, спрямована на взаєморозуміння, об'єднання інтересів та прагнень з метою особистісного розвитку учнів» [37, с. 16].

Взаємодія учасників освітнього процесу базується на принципах взаємоповаги, людяності, доброзичливості та довіри в стосунках. Вона також ґрунтується на активній життєвій позиції, можливості вибору та відповідальності за свої вибори, а також на принципах соціального партнерства.

У Концепції НУШ визначено ключові аспекти партнерської педагогіки, серед яких:

- перемога над пізнавальними труднощами у колективній творчій діяльності;
- застосування методики «занурення» та підтримка ідеї життєтворчості;
- реалізація диференційованого навчання для врахування індивідуальних особливостей учнів;
- ставлення перед собою важливих цілей та їх активна реалізація;
- об'єднання кількох тем навчального матеріалу в окремі блоки для кращого засвоєння;
- створення інтелектуального фону навчання для стимулювання когнітивного розвитку;

- застосування педагогіки конкретної дії для практичного вивчення знань;
- використання опор для забезпечення навчального процесу;
- систематичне залучення батьків до спільної діяльності в освітньому процесі;
- здійснення самоаналізу у процесі індивідуального та колективного оцінювання результатів учнів;
- використання методики випереджувального навчання для підготовки до майбутніх викликів;
- активна участь дітей у контрольній-оцінювальній діяльності для залучення їх до процесу оцінювання та самоконтролю» [37, с. 17].

Зважаючи на зазначене, реалізувати партнерську педагогіку на будь-якому етапі уроку слід в площинах: *учень–учень, учень–учні, учитель–учень, учитель–учні, учитель–учень–учні*.

Завдяки партнерській педагогіці урок стає не лише платформою для передачі інформації, але й живим простором для спільного відкриття нових горизонтів, розвитку особистості та формування командного духу в освітньому середовищі.

Партнерська педагогіка може виявитися як нестандартна форма роботи при навчанні, сприяючи створенню інноваційних форматів. Застосування ігор, симуляцій чи колективних проєктів може надихати учнів та створювати позитивне навчальне середовище.

Найбільше можливостей для реалізації партнерської педагогіки на уроці, вчитель має під час виконання практичних завдань. Дієвими будуть методи, прийоми і форми роботи сучасних освітніх технологій: нестандартні технології розвитку критичного і творчого мислення, продуктивного, розвивального, проблемного навчання, ІКТ, ігрової й інтерактивної взаємодії.

Наприклад, повторити омоніми можна у формі «Ярмарку ідей». Пропонується учням назвати слово на малюнку, а потім спродувати й обґрунтувати всі можливі варіанти його написання: *Сонце, сонце, «Сонце»*,

СОНце, СонЦЕ, СоНцЕ; сон – це найкращий відпочинок. Такий креативний підхід допомагає уникнути монотонності та створює живий, інтерактивний процес навчання.

Цікаво можна організувати невелику дискусію за методом «займи позицію». Важливо обрати тему, яка б була цікавою для дітей і мала багатоаспектні обґрунтування, щоб обговорення не призводило до єдиної відповіді, наприклад: *Книга важливіше комп'ютера?! – Я погоджуюся... тому що... Або: – Я не погоджуюся... тому що...* . Такий підхід забезпечить різноманітність думок та можливість обговорення різних позицій.

Іншим способом партнерської взаємодії, наприклад на уроці української мови, є проведення проєктного дослідження під назвою «ДивоСлово». Учні утворюють пари, мікрогрупи або групи та аналізують та презентують будь-яке слово (може бути як українське, так і іншомовне) за допомогою методики кубування. Вони розглядають такі аспекти слова, як лексичне значення, походження, сполучення з іншими словами, спільнокореневі слова, синоніми, антоніми, омоніми, фразеологізми, приказки та прислів'я.

Наприклад, якщо обрати слово «сонце» для дослідження, учні можуть представити інформацію про його значення, походження, вживання в різних виразах та фразах, спільнокореневі слова (наприклад, «сонячний»), а також поділитися висловлюваннями, що містять це слово (фразеологізми, приказки, прислів'я). Цей проєкт допоможе молодшим школярам поглибити їх розуміння та стимулювати творчий підхід до вивчення мови.

Треба зазначити, що процес організації роботи над проєктом вчителю слід продумувати заздалегідь.

Наприклад, серед різноманітних видів навчальної діяльності, цікаві такі проєкти:

- формування тематичного словничка, який включає в себе прислів'я та приказки, наприклад: *дружба, навчання, відпочинок* тощо;
- розробка ілюстрованого словника про чарівних істот з міфології;

- зібрання календарно-обрядових пісень рідного краю;
- створення авторських загадок;
- організація лепбука, який включає в себе мистецьке відображення та аналіз образів з прочитаних творів у різних видах мистецтва.

Робота в мікрогрупах дозволяє учням об'єднати свої знання та вміння для створення цікавих інтерпретацій.

Крім того, використання таких нетрадиційних форм навчання сприяє розвитку критичного мислення, адже учні систематизують і порівнюють інформацію, використовуючи візуальні засоби.

Робота у групах розвиває навички активного слухання, співпереживання, співпраці, впевненої поведінки і толерантності, а також сприяє кращому розумінню почуттів і позицій інших учасників групи.

Метод «Мікрофон» використовується для того, щоб надати учням можливість швидко та по черзі висловлювати свої думки, відповідати на запитання чи виражати свою позицію.

Наприклад, учням можна дати завдання підготувати домашні твори на тему «Що таке щастя?» та надалі дозволити їм висловлювати свої думки на цю тему через метод «Мікрофон».

Деякі приклади можуть виглядати наступним чином:

- *«Ті, хто прикладає багато зусиль до своєї праці, здобувають щастя».*
- *«Все, що приносить радість є часткою щасливого життя».*
- *«Щоб людина відчувала справжнє щастя, вона повинна заслужити його, мати право на нього. Тільки тоді воно стає повноцінним та справжнім».*

- *«Щаслива людина – та, яка має щасливу сім'ю».*

Метод «Мікрофон» можна використовувати і під час підсумків уроку, наприклад:

- *Найбільше мене вразило...*
- *За цей час я навчився(лась)...*
- *На сьогоднішньому уроці мені сподобалося... і не сподобалося...*

– *Я переконався(лась), що...*

Ігрові вправи є важливою складовою нестандартного підходу, спрямованого на розвиток та вдосконалення різноманітних навичок учнів. Використання ігрових вправ у нестандартному навчанні створює стимулюючий, захоплюючий та ефективний простір для навчання, сприяючи глибокому розумінню та зацікавленню учнів.

З метою покращення вмінь застосовувати нетрадиційні методи навчання та сприяти розвитку партнерської взаємодії на уроках в початковій школі, можна запропонувати проведення педагогічного тренінгу під назвою *«Педагогіка партнерства: нестандартні форма навчання»*.

Мета тренінгу полягає в підвищенні кваліфікації та удосконаленні вчителями використання нестандартних методів, прийомів та форм роботи, спрямованих на активізацію партнерської взаємодії з учнями початкової школи.

Завдання тренінгу мають на меті:

1) Систематизація знань:

– Освітлення основних ідей та принципів педагогіки партнерства як неот’ємної складової Нової української школи.

– Розгляд ключових компонентів формули Нової української школи, зокрема ролі педагогіки партнерства в цьому контексті.

2) Формування вмінь і навичок:

– Вдосконалення вчителями навичок застосування нестандартних методів та прийомів партнерської взаємодії на уроках.

– Розвиток у сфері організації та проведення сучасних уроків, де партнерська взаємодія (парна, групова, колективна) вважається ефективним методом.

3) Розвиток установок та відповідальності:

– Стимулювання учителів до постійного вдосконалення рівня знань та культури мовлення.

– Формування у педагогів потреби у самостійному розвитку, відповідальності за особистісний і професійний зріст, а також розвиток творчих здібностей для подальшого самовдосконалення.

В результаті цього тренінгу вчителі отримають необхідні інструменти та навички для успішного застосування педагогіки партнерства на уроках, а також стануть більш готовими до постійного саморозвитку у своїй професійній діяльності.

Етапи тренінгу:

1) *Знайомство.*

Гра «Комплімент» (по колу): Кожен учасник представляє себе, використовуючи будь-яку зручну форму імені (повну, ім'я по батькові, зменшено-пестливу форму, загальну назву та ім'я і т.д.). Кожен учасник отримує комплімент від учасника праворуч, і це повинно бути виражено в формі, яка використовує кличний відмінок, наприклад: *«Марино, тобі личить нова зачіска!»* або *«Сергійко, в тебе гарна краватка!»*

2) *Узгодження правил роботи під час тренінгу:* Учасники обговорюють та узгоджують правила роботи на тренінгу.

Серед запропонованих можуть бути такі:

– активність: кожен учасник активно бере участь у дискусіях та вправах;

– доброзичливість: взаємодія відбувається у дружельюбній та підтримуючій атмосфері;

– добровільність: участь у тренінгу є вільною та добровільною;

– тактовність: учасники поважають думку один одного, виражаючи свої ідеї шанобливо;

– лаконічність: висловлення формулюються коротко та зрозуміло.

3) *«Кошик очікувань»:* Учасники записують свої очікування від тренінгу на аркушах паперу та складають їх у спеціальний кошик.

4) *Гра «33 в 1»* (фронтально, ланцюжком).

Завдання: Упізнайте казку та укладіть абетку за ілюстрацією (рис. 2.1).

Рис. 2.1 – Ілюстрація до гри Гра «33 в 1»

Приклад абетки: *А – активність, Б – бричка, В – ворота, Г – гуска, Ґ – ґрунт, Д – дерево, Е – емоції, Є – єдність, Ж – Жучка, З – зелень, І – іскра, Ї – їжа, Й – ймовірність, К – кмітливість, Л – лелека, М – мудрість, Н – нога, О – онук, П – паркан, Р – ріпка, С – собака, Т – трава, У – удача, Ф – фартух, Х – хата, Ц – ціль, Ч – чобіт, Ш – шляпа, Щ – щічки, Ю – юнак, Я – яблуко.*

5) Вправа «Асоціативний куц» (робота в парах).

Хід гри:

1) Підготовка:

Визначте тему гри – «Культура мовлення».

Сформуйте пари гравців.

2) Правила гри:

Гравці по черзі називають асоціації, пов'язані з темою «Культура мовлення».

Асоціація має бути короткою і пов'язаною з основною темою.

Кожен гравець має обмежений час для відповіді, наприклад, 10-15 секунд.

3) Приклад ходу гри:

Гравець 1: «Ввічливість».

Гравець 2: «Словниковий запас».

1 група – фразеологізми про мову: «переливати з пустого в порожнє», «співати соловейком», «тримати язик за зубами».

2 група – фразеологізми про працю: «гнути спину», «ворон лічити».

3 група – фразеологізми про людські риси: «кам'яне серце», «стріляний горобець».

Хід виконання (1 група):

Фразеологізми про мову зі значенням:

– «Переливати з пустого в порожнє» – повторювати те саме, ведучи непотрібні, пусті розмови.

– «Співати соловейком» – виражати свої думки чи почуття з великим запалом.

– «Тримати язик за зубами» – мовчати, зберігати таємницю.

Ця вправа сприяє розвитку творчого мислення, розширенню словникового запасу та розумінню взаємозв'язків між поняттями.

7. Вправа «Візуалізація інформації» (робота в мікрогрупах)

Прочитайте текст. Поставте необхідні розділові знаки. Обґрунтуйте. Подайте опрацьований навчальний матеріал, використовуючи будь-який спосіб візуалізації: таблиця, схема, блок-схема, граф-схема, малюнкове письмо, «шпаргалка», кола Вена тощо.

Ця вправа сприяє кращому розумінню ролі розділових знаків у тексті та розвиває критичне мислення учнів.

8. Гра «Історія з торбинки» (колективно)

Завдання групи полягає в тому, що кожний учасник дістає з торбинки слово, складає з ним речення. На основі отриманих речень скласти твір або продовжити історію, розвиваючи деталі та виводячи ідеї, які виникають зі словесної торбинки.

Хід гри:

Учасники групи дістають з торбинки по черзі слова і складають з ними речення.

Перший учасник: «Сонце».

Другий учасник: *«Сонце світить яскраво на небі».*

Третій учасник: *«Сонце світить яскраво на небі, освітлюючи величезний ліс».*

І так далі, доки кожен учасник групи не додасть своє слово і речення до створення повноцінної історії.

Кожен учасник повинен уважно слухати, запам'ятовувати та доповнювати. Обов'язковою умовою є збереження стилю та типу мовлення.

9. *Аналіз «кошика очікувань».* Тренер дістає по черзі «аркуші сподівань», зачитує. Учасники відповідають, чи справдилися їхні очікування. Якщо так, то аплодують.

11. *Рефлексія «Калейдоскоп думок і вражень».*

– *Мені сподобалося / не сподобалося...*

– *Мені було цікаво / нецікаво / не зовсім цікаво...*

– *Мене вразило...*

Отже, систематичне та ефективне впровадження педагогічної практики на нетрадиційних уроках сприяє досягненню основної мети початкової освіти, а саме всебічний розвиток дитини. На наш погляд, цей підхід сприяє розвитку учнів, спонукаючи їх до нестандартного мислення, а також розвиває їхню здатність до самостійного росту та удосконалення.

Таким чином, нетрадиційне навчання відіграє важливу роль як для учня, так і вчителя, сприяючи розвитку навичок аналізу та синтезу, а також вміння виділяти головне в теоретичному матеріалі. Цей підхід також акцентує увагу на необхідності вивчення конкретних наукових понять. Характеристика такого підходу дозволяє практикувати систему уроків різного типу в межах однієї теми, відводячи час для розв'язання учнями різноманітних усних і письмових завдань, спрямованих на саморозвиток особистості та формування мовленнєвої компетентності. Саме тому використання й проведення різноманітних нестандартних уроків визнається найефективнішим засобом для організації колективної пізнавальної діяльності учнів, сприяючи досягненню високих результатів у навчанні.

2.2. Методичні особливості проведення нестандартних уроків у початковій школі

Упровадження концепції НУШ є переломним моментом в українській освіті, привнісши суттєві зміни в принципи та підходи до процесу навчання. Ця нова педагогічна парадигма визначила ключові напрямки розвитку української школи, враховуючи вимоги сучасності та потреби учнів у комплексному освітньому середовищі.

Організація навчання в НУШ базується на об'єднанні трьох ключових підходів: компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого.

Важливим елементом освітньої діяльності учнів є використання нестандартних форм організації навчального процесу. Ці форми спрямовані на створення оптимальних умов для активного навчання, під час якого кожен учень розвиває свої комунікативні навички, інтелект, нестандартне мислення та вміння висловлювати власні ідеї. Такий підхід також передбачає моделювання життєвих ситуацій, сприяє розвитку інтелектуально-креативних здібностей учнів.

На уроках в початковій школі нестандартні вправи можна умовно поділити на дві категорії:

а) завдання, що стосуються творчого використання матеріалів підручника;

б) додаткові завдання, які вчитель обирає самостійно, враховуючи інтереси дітей та власний досвід.

Серед робіт, пов'язаних із використанням підручника, можна виділити дві групи:

1) завдання частково творчого характеру;

2) завдання з творчою основою.

Наприклад, на уроці української мови у 4 класі, завдання частково творчого характеру включають такі види робіт, як складання речень за опорними словами на задану тему, використання різних конструкцій,

доповнення речень, відновлення деформованого тексту, підбір заголовка до тексту, створення елементарного опису, проведення елементарного аналізу композиції тексту, порівняльний аналіз текстів різних стилів і т. д.

Наприклад, використовуючи числівники, що позначають кількість (два, сім, десять), та наведеними іменниками, склади словосполучення та зафіксуй їх. Вибери одне із створених словосполучень і введи його в речення. Слова для складання: дерево, річка, галявина, сосна, діти (...) [48, с. 89].

Завдання з творчою основою можуть включати у себе складання усного оповідання за малюнками, опорними словами, реченнями, запитаннями чи за зразком, створення розповіді за враженнями від побаченого, прочитаного чи власних спостережень, стислий переказ тексту, переказ із заміною особи, написання твору за початком чи кінцівкою.

Наприклад, ознайомтесь із початком розповіді та вивчіть малюнок. За наданим початком та зображенням складіть і запишіть оповідання. В процесі розповіді використовуйте іменники у родовому відмінку [48, с. 89].

Ці завдання спрямовані на розвиток творчих здібностей дітей та активне використання підручника як інструменту для навчання, що підтримує індивідуальний підхід до кожного учня.

Вміст навчальної програми початкової освіти надає вчителю можливість самостійно вибирати завдання, спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів, що одночасно сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу.

Так, наприклад, опрацьовуючи розділ «Речення», вчитель може використати наступні нетрадиційні завдання для покращення розуміння та навичок учнів:

1) «Будування живих речень»: Учні отримують картки з окремими словами або фразами, і їх завданням є спробувати створити найцікавіші речення, використовуючи всі надані слова.

2) «Розповідь у реченнях»: Учні обирають малюнок або слухають коротку історію, і їм потрібно висловити головну думку чи ідею у формі одного або кількох розширених речень.

3) «Казкові речення»: Діти вибирають персонажів, події та місця з улюбленої казки чи вигаданої історії та використовують їх для створення різноманітних речень, включаючи різні види речень (прості, складноскладені тощо).

4) «Складання діалогів»: Учні отримують завдання, відповідно до обраної ролі або ситуації, скласти короткий діалог, де кожен висловлює свою думку чи відповідає на питання.

Ці нетрадиційні завдання можуть сприяти активному навчанню та розвитку творчих навичок учнів у процесі опрацювання теми «Речення».

Вивчаючи іменник, вчителю буде корисно включити нетрадиційні вправи, що зацікавлять учнів та сприятимуть кращому засвоєнню матеріалу, наприклад:

– «Іменниковий ланцюг»: Учні створюють ланцюг іменників, пов'язаних за темою або характеристиками. Наприклад, якщо тема – «природа», то ланцюг може включати слова: *дерево, квітка, річка, дощ, вітер, ліс* тощо.

– «Іменникові Загадки»: Учні створюють загадки з іменниками, де інші учні повинні вгадати, про який предмет йдеться. Наприклад:

«Я літаю в небі, не маю крил.

Скраплю дощем, приношу зливи.

Без мене трава в'яне, а дерева стоять без листя.

Що я? (Відповідь: Хмарка).

Ці вправи допомагають розширити уявлення учнів про іменники та використовують творчий та ігровий підхід до вивчення мови.

Вивчаючи розділ «Прикметник», вчитель може включити такі творчі завдання для учнів, які сприятимуть кращому розумінню та використанню прикметників:

1) «Прикметникова казка»: Учні обирають тварину та створюють коротку казку, використовуючи прикметники для опису її характеристик (наприклад, *весела лисичка, величезний ведмідь, сірий зайчик* тощо).

2) «Веселий кросворд»: Учні створюють кросворд, де відгадувані слова є прикметниками. Потім вони обмінюються кросвордами і вгадують прикметники одне одного.

3) «Прикметниковий портрет»: Учні малюють або створюють колаж, що відображає прикметники, які характеризують їхній вигляд, характер або настрої. Наприклад, якщо їх прикметник – «веселий», то на малюнку може бути посмішка та яскраві кольори.

Завдання такого типу не лише розвивають творчі здібності учнів, але й сприяють кращому розумінню навчального матеріалу.

Отже, навчання повинно бути більше, ніж лише виконання завдань. Нестандартні вправи є ключем до розкриття творчого потенціалу учнів. Важливо не обмежувати це лише уроками, але й надавати можливість для самостійного творчого вираження вдома.

Наприклад, пропонуючи завдання змінити початок чи кінець тексту, вчитель створює можливість для учнів висловлювати свою творчість та власний підхід до виконання завдань. Такі вправи можуть бути сприйняті не як обов'язок, а як можливість виразити себе.

У назвах творів можна внести елементи гумору та фантазії, спонукаючи учнів виразити свої враження на папері. Так, замість звичайного твору про те, як провести літо чи описати свою кімнату, можна запропонувати учням нестандартні завдання, наприклад, написати твір «Як я провів літо» від імені свого домашнього улюбленця – kota, песика чи папуги. Також можна вдатися до креативного підходу, аби учні подивилися в майбутнє, пропонуючи їм написати твір «Моя кімната у 2050 році» замість звичайного опису приміщення. Цікавим етапом завдання може стати складання історії, до якої учні обирають ілюстрації, використовуючи заздалегідь вибрані фотографії з Інтернету.

Однак при виборі завдань для домашньої роботи слід враховувати індивідуальні можливості, інтереси та особливості кожного учня. Це допоможе уникнути того, щоб виконання навчальних завдань не стало обов'язком батьків, особливо враховуючи той факт, що діти можуть виявити складність у самостійному вирішенні обсяжних творчих завдань.

Під час визначення домашніх завдань важливо бути чутливим до потреб і здібностей кожного учня, щоб сприяти їхньому розвитку та стимулювати творчий підхід, не перевантажуючи їх. Такий підхід сприяє позитивному відношенню до навчання та розвиває самостійність учнів.

Далі представимо розроблений конспект уроку української мови «Підсумковий урок із теми «Слова, що називають назви предметів» (2 клас).

Мета: узагальнити знання учнів про іменник (слово – назва предмета, розрізняти назви істот та неістот; підбирати власні іменники до загальних назв, розвивати увагу, творчі вміння, дослідницький інтерес, усне та писемне мовлення; бути активними учасниками уроку.

Тип уроку: урок узагальнення і систематизації знань.

Обладнання: підручник «Українська мова» (2 клас), тематичні таблиці, картинки, картки з завданнями для груп.

Хід уроку

I. Організаційний момент:

1. Мотивація навчальної діяльності.

Вчитель: Доброго ранку, діти! Як ви сьогодні почуваетесь? Готові до нашого особливого уроку?

Учні: Так!

Вчитель: Дуже гарно! Сьогодні у нас підсумковий урок з теми «Слова, що називають назви предметів». І я впевнена, що кожен із вас став справжнім експертом у цій темі. Сьогодні ми згадаємо всі наші вивчені слова і спробуємо застосувати їх у цікавих вправах. Готові відкривати таємниці словникового світу?

Учні: Так!

Вчитель: Тоді почнемо наше захоплююче дослідження!

2. Девіз уроку.

Вчитель виголошує девіз уроку:

Зазвучав дзвінок,

Нас запрошує урок,

Разом всі слова згадаєм,

Всі вперед – ми починаєм!

II. Мовна розминка.

1. Прочитайте слова і доповніть їх, вставивши пропущені букви: З...ма, С...іг, ...ороз, ...ід, Ко...зани, Гі...лянди, гі...я (запис на інтерактивній дошці) (рис. 2.3).

Рис. 2.3 – Матерія до завдання «Мовна розминка»

Вчитель: Назвіть слова, в якому кількість звуків найменше.

Поділіть для переносу слова *гірлянди*, *мороз* і знайдіть для цих слів синоніми.

Складіть речення з одним із слів, описуючи красу зимової природи.

2. Хвилинка поезії (колективна робота).

Вставте пропущені слова у вірш, користуючись довідкою. Виразно його прочитайте.

Подивіться ... йде,
 Новий ... до нас веде.
 Покружляли дві ...,
 Тихо сіли на ялинку,
 А ... чепуриться,
 Прикраша свою спідницю –
 Кольоровими кульками,
 Різнобарвними сніжками,
 Бо збирається, ...,
 Завітать до нас на свято (О. Коваленко)

Довідка: Січень, Рік сніжинки, ялинка, малята

Вчитель: Діти, ви помітити, слова з якої частини мови нам допомогли скласти цей вірш?

3. Каліграфічна хвилинка «Сніжинка»

Вчитель: Діти, пропишіть з'єднання і слово «сніжинка» (Учні повинні прописати слово «сніжинка» з урахуванням правильного написання та каліграфії).

Далі вчитель проводить коротку дискусію про характеристики сніжинки, запитуючи у учнів:

– Діти, скажіть, якою може бути сніжинка? Як би ви описали сніжинку (*Холодна, біла, мокра, маленька*).

– Щоб описати сніжинку ми використали слова-назви ознак (вчитель пояснює учням, що слова *холодна, біла, мокра, маленька* – це слова-назви ознак, які допомагають описувати та розуміти предмети чи явища).

III. Повідомлення теми та мети уроку.

Вчитель: Діти, сьогодні на уроці ми повторимо визначення іменника та розглянемо слова, які вказують на ознаки предметів.

1. «Мозковий штурм».

Складання графічного організатора, який допоможе учням систематизувати іменник та зрозуміти його категорії.

Презентація результату роботи (запис на інтерактивній дошці) (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Матеріал до завдання «Мозковий штурм»

2. Вправа «Складання оповідання за іменниками». Кожен учень отримує три картки з різними іменниками. Завдання – скласти коротке оповідання, використовуючи всі три іменники у тексті. Це сприяє творчості та здатності логічно поєднувати слова.

3. Гра «Спіймай слово – ознаку предмета»

Вчитель: – Діти, прослухайте уважно вірш, потім запишіть його у зошит і підкресліть слова, які характеризують предмет.

Зима голубенка

В білому кожуху,

Любимо ми бігати

По чистому сніжку.

4. Гра «Розгляд ілюстрацій «Істота не істота»:

Вчитель: – Діти, розгляньте картинку і впишіть у зошит назви предметів, розрізняючи між істотами та неістотами (запис на інтерактивній дошці) (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Матеріал до гри «Розгляд ілюстрацій «Істота не істота»

IV. Узагальнення понять і засвоєння системи знань

1. Самостійна робота за вибором.

Учні повинні підібрати власні іменники до загальних назв: *квіти, транспорт, місто, тварина, овочі, книга*. З одним власним іменником скласти речення.

2. Творча робота «Навпаки».

Спиши текст, вставляючи слова з довідки і змінюючи число:

«... зібралися разом. Діти пішли на .... Вони каталися на .... Йшов білий .... Всім було весело.

Довідка: *Хлопчик, горки, санчата, сніги.*

3. Гра «Впізнай кого ознака?»

Вчитель підготовує картки тварин або предметів. Кожен ученик обирає одну картку і називає ознаку, не називаючи конкретну тварину чи предмет, наприклад: вухатий, рогатий, пухненький, сіра, рижа тощо. Решта гравців повинні вгадати, про кого чи про що йдеться, використовуючи лише надані ознаки. Як тільки звучить правильна відповідь, учасник показує картку з зображенням тварин або предметів (рис. 2.6).

Рис. 2.6 – Матеріал до гри «Впізнай кого ознака?»

4. Творче завдання

– Спробуйте за ознаками тварин скласти загадку.

V. Підсумок уроку. Рефлексія.

Рефлексія:

Учні мають можливість розділити свої враження та висловити свої думки:

– *Я освоїв...*

– *Я зрозумів...*

– Я запам'ятав...

– Я навчився ...

VI. Домашнє завдання:

– Намалюйте та опишіть свій улюблений предмет у кімнаті.

Використовуйте слова-назви ознак для детального опису.

– Створіть власну загадку про який-небудь предмет у вашому домі, використовуючи слова-назви ознак.

Отже, необхідними умовами для розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови є добір і використання доцільної, науково обґрунтованої системи нестандартних вправ, створення атмосфери спокою, доброзичливості, творчості. І чи не найважливішим фактором, яким визначається успішність реалізації творчого потенціалу школярів, є особистість учителя. Адже виховати творчого учня може лише творчий учитель.

Нестандартні уроки відкривають можливості для різноманітності форм і методів навчання, допомагають уникати стереотипів і сприяють розвитку творчих здібностей учнів. Вони розширюють роль вчителя, дозволяють враховувати специфіку матеріалу та індивідуальні особливості кожного учня.

Сучасний урок представляє собою складний процес навчання, у якому активна участь відзначає як вчителя, так і учнів. Ефективність нестандартних уроків забезпечується вмінням вчителя використовувати методіку їх проведення та враховувати їх у системі, спільно з традиційними методами роботи.

Методичні аспекти цього процесу визначають успішність впровадження новаторських педагогічних підходів:

По-перше, нестандартний урок передбачає чітке розуміння мети та завдань, які вчитель ставить перед учнями. Вчителю важливо визначити ключові компетентності та навички, які мають розвиватися під час уроку. Наприклад, це може бути розвиток творчого мислення, комунікативних навичок, критичного аналізу тощо.

По-друге, вчителю слід добре володіти методикою активного навчання. Використання інтерактивних методів, групової роботи та діалогу забезпечить активну участь учнів у процесі. Застосування технологій також може стати ефективним інструментом для створення нестандартного уроку.

По-третє, важливо враховувати індивідуальні особливості учнів. Нестандартні уроки мають сприяти розвитку кожного учня, тому потрібно враховувати різний рівень знань, інтереси та стилі навчання. Персоналізований підхід до учнів дозволяє забезпечити ефективне засвоєння матеріалу.

По-четверте, вчитель повинен бути відкритим до експериментів та готовим до адаптації свого методичного досвіду. Сучасне освітнє середовище змінюється швидко, і вчитель повинен бути готовим до використання нових методів та підходів. Курси підвищення кваліфікації, участь у майстер-класах та самоосвіта допомагають вчителям оновлювати свої методичні підходи.

По-п'яте, важливо забезпечити системний підхід до впровадження нестандартних уроків у навчальний процес. Це включає у себе планування, оцінювання та постійний моніторинг ефективності новаторських методів [31, с. 12-14; 18].

Таким чином, методичні аспекти проведення нестандартних уроків у сучасній загальноосвітній школі визначаються не лише вмінням вчителя креативно підходити до навчання, але й його готовністю до постійного розвитку та адаптації до нових викликів освітнього простору.

2.3. Аналіз досвіду впровадження нетрадиційних форм організації навчання у початковій школі

Початкова школа акцентує увагу на розвитку творчості, критичного мислення і практичних навичок учнів. Ефективним вважається такий навчальний процес, де учень виступає активним суб'єктом, здатним самостійно здобувати та застосовувати знання в житті.

З цієї причини вчителі-новатори вважають, що традиційні методи втратили актуальність для навчання і виховання сучасного покоління, що викликало активне творче зростання серед передових педагогів. Розпочався пошук нових методів і форм навчання, спрямованих на формування інтересу, творчості, самостійності та активності учнів.

Проведення нестандартних уроків вимагає від учителів бути уважними до деталей, використовувати інноваційні підходи та враховувати індивідуальні особливості учнів.

Досвід впровадження нетрадиційних форм організації навчання сучасними педагогами-новаторами, свідчить, що сучасність вимагає нових підходів до освітнього процесу, нових методів, форм подання навчальної інформації, висуває усе більш високі вимоги до навчання практичному володінню українською мовою в повсякденному спілкуванні і професійній сфері.

Сучасні вимоги передбачають, щоб учні, працюючи над навчальним матеріалом, активно розмірковували, сприймали взаємозв'язки з іншою інформацією та розуміли послідовність між ними. Також важливо, щоб вони шукали відповіді на запитання, які виникають під час навчання, що стимулює їхнє мислення, сприяє ефективному запам'ятовуванню та сприяє розвитку пам'яті. В такому випадку учні не бояться допускати помилки, а замість цього прагнуть їх виправити та знайти відповіді, щоб уникнути подібних помилок у майбутньому. Це сприяє виникненню вміння вирішувати виправляти як власні помилки, так і помилки однокласників, роблячі процес навчання більш дослідницьким.

Так, Л.Мартиновець, вчитель початкових класів Новоолександрівської ЗОШ (Херсонська обл.), відмічає, що «інтегровані уроки на початковому етапі навчання дозволяють учням свідомо розвивати навички мислення та висловлювати свої думки щодо обраної теми. Найяскравіший ефект використання інтегрованих уроків спостерігається під час занять з рідної мови і читання [28, с. 10].

Л.Мартиновець вважає, що використання інтеграції на уроках мови та читання, а також проведення інтегрованих уроків рідного слова позитивно впливає на результативність формування у школярів навичок мовлення, а також на їхні літературно-читацькі знання і вміння. Ці навички характеризуються вищою системністю, набувають узагальненості, комплексності та усвідомленості. У поєднанні з читанням підвищується роль мотивації загалом щодо вивчення мови та опрацювання розділів програми [28, с. 10-11].

На думку педагога-новатора, використання нестандартних підходів на уроках активізує самостійність, творчу активність та ініціативу учнів, сприяє підвищенню якості знань, а також розвиває творче мислення та узагальнює знання. Інтегрований урок дозволяє вчителю системно формувати уявлення та поняття учнів. Різноманітні види діяльності на уроці роблять його цікавим, запобігають швидкому стомленню дітей та підсилюють інтерес до навчання та школи в цілому. За словами Л.Мартиновець, головна мета полягає в досягненні повного злиття різних видів діяльності, їх узгодженості для виклику та підтримки творчої реакції дитини. Інтегрований підхід активізує пізнавальні можливості дітей та стимулює їх творчість, сприяючи органічному поєднанню логіко-понятійного та емоційно-образного компонентів у процесі навчання. Методичний підхід також дозволяє подолати фрагментарність та розрізненість у сприйманні довкілля та явищ» [28, с. 21].

Вчитель вищої категорії Н.Плєшкова, описуючи свій досвід щодо Інтегрованого уроку як одного з нетрадиційних форм організації навчання учнів початкових класів», обґрунтовує, що «інтеграційні процеси у шкільній освіті набувають особливого значення на початковому етапі навчання. Це пов'язано з унікальними особливостями молодших школярів: діти молодшого шкільного віку, через їх особливості сенсорного розвитку, синкретичного сприйняття навколишнього світу, наочно-практичного мислення та взаємної обумовленості всіх сфер життєдіяльності, природно

готові до інтеграції знань та єдності пізнавальної діяльності. Використання інтегрованого підходу у навчанні відповідає особливостям початкового етапу навчання та допомагає досягати поставлених цілей» [40].

Авторка вважає, що необхідно впроваджувати нестандартні форми роботи, такі як анаграми, ребуси, хмарки слів, кроссенси (в парах чи мікрогрупах), а також використовувати інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), тоді уроки можуть стати захоплюючими та ефективними методами навчання.

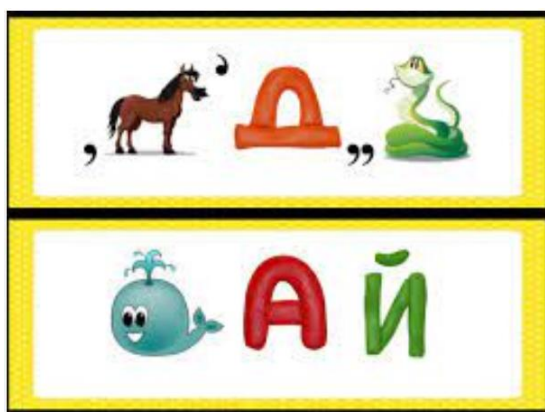
Ці форми роботи розширюють можливості для творчого використання мовних навичок і сприяють взаєморозвитку учнів, наприклад:

– Анаграми:

Опис: Учні отримують перемішані літери та повинні скласти слова або фрази. *Приклад:* З допомогою анаграм «*нвначанвя*», «*отасів*», «*колиш*», «*ненітетр*, *зятянт*», «*порст*», «*заенкем*» створити слова (відповідь: *навчання, освіта, школа, інтернет, заняття, спорт, екзамен, школа*).

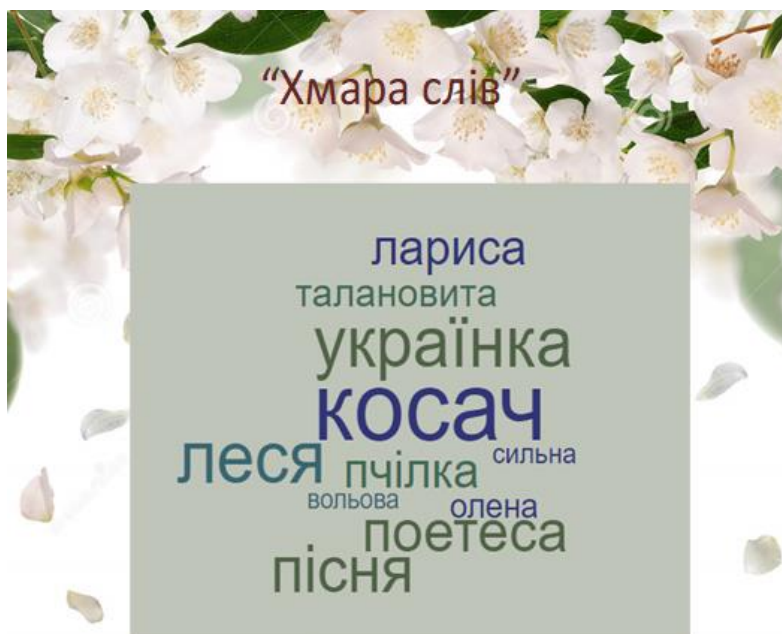
– Ребуси:

Опис: Учні отримують ілюстрації та символи, які повинні розшифрувати для отримання слів чи фраз, наприклад, ребуси до теми: «Індія. Китай»:

– Хмарки слів:

Опис: Учні створюють хмару слів, пов'язаних із темою уроку, що допомагає їм візуалізувати та обговорювати ключові поняття.

– Кроссенс.

Опис: творить кроссенс за біографією Лесі Українки.

Слід зазначити, що такі завдання в основному є завданнями пошукового характеру. Вони ставлять перед учнем вимогу самостійно визначати шляхи розв'язання, що включає в себе вміння розпізнавати, аналізувати мовні факти, порівнювати їх і формулювати висновки.

Такий підхід сприяє розвитку творчих здібностей, уваги та ініціативності.

Самостійне відкриття мовних явищ учнем приносить задоволення і збільшує впевненість у власних здібностях, що сприяє самореалізації особистості.

Візуальний матеріал, ігрові завдання, вправи, допомагають урізноманітнити під час уроків види діяльності дітей, перевірити суму отриманих знань, дає можливість дитині самостійно працювати на комп'ютері, наприклад:

Опис: Подивіться на екран. В кожній людині, є своя родина. Є батьки, і тітка й дядько Може сестри є й брати. Ця родина є щаслива, Бо всі разом - вони сила! Це - підтримка й розуміння, Це-повага, це – коріння.

Питання: Кого ви бачите на фото? (Родина) [40].

Отже, нестандартний урок представляє собою новий формат заняття, де навколо однієї теми об'єднано ігрові та навчальні аспекти. Дослідниця робить висновок, що методика, яка ґрунтується на нестандартних формах навчання, є ключовою для майбутнього [40].

Педагог-новатор А. Кузнєцова, вважає, що «педагогіка партнерства визнається однією з ключових складових сучасного уроку в XXI столітті. Її основним принципом є демократичне спілкування, активна взаємодія та

доброзичливе ставлення, що включає постійну співпрацю між вчителем і учнями, розглядану як рівноправних учасників навчального процесу. Вчитель, використовуючи педагогіку партнерства, пропонує оригінальні та нестандартні завдання на різних етапах уроку. Ці завдання сприяють розвитку самостійності, навичок роботи в команді, критичного та творчого мислення учнів, а також підтримують їх бажання до самовдосконалення та постійного розвитку» [20].

Науковиця вважає, що успішність методів партнерської педагогіки визначатиметься великою мірою тим, наскільки вчитель вміє ефективно застосовувати цей методичний інструментарій у своїй роботі. Вона підкреслює важливість того, щоб вчитель вдосконалював свої навички та майстерність у використанні методів, прийомів і форм партнерської взаємодії під час уроків української мови.

На думку А. Кузнецової, «партнерська педагогіка може виявитися нестандартною формою роботи при навчанні, сприяючи створенню інноваційних форматів. Застосування ігор, симуляцій або колективних проектів може стати джерелом натхнення для учнів та сприяти створенню позитивного навчального середовища» [20].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що нестандартні уроки характеризуються тим, що учні оволодівають новими знаннями, здійснюють пошук нових даних, заглиблюються в проблему шляхом диспуту чи змагання. На таких уроках вчитель може організувати діяльність учнів таким чином, щоб учні самостійно вирішували поставлені завдання, при цьому вчитель спрямовує їх діяльність попередньо забезпечивши їх всім необхідним дидактичним матеріалом.

Головна заслуга уроків з нетрадиційною структурою – дуже потужна активність учнів на уроці, але потрібно мати на увазі, якщо нестандартні уроки проводити повсякденно, то цікавість до навчання у дітей пропадає. Але важливо вчителю скерувати нестандартний урок так, щоб клас вільно себе відчував і при цьому досягав успіхів у навчанні, потрібно навчитись

правильно підбирати форму роботи і якісно проводити урок. Якщо ці умови виконуються, то можна кожний урок зробити нестандартним.

Отже, проаналізувавши досвід практикуючих вчителів нової української школи України, можна дійти висновку, що нетрадиційні форми навчання є потужним рушієм в освітньому процесі. Означені види нестандартних вправ та уроків сприятимуть розвитку індивідуальної комунікативної компетентності учнів, розширюючи їхній індивідуальний досвід та сприяючи розвитку творчих здібностей. Використання нетрадиційних методів у проведенні уроків не лише збуджує інтерес школярів до вивченого матеріалу, але й сприяє розвитку їхньої творчої самостійності та вмінню працювати з різноманітними джерелами знань. Ці форми занять допомагають перебороти традиційність уроку, активізуючи когнітивні функції учнів та стимулюючи їхню креативну думку.

Таким чином, пошуки творчих педагогів призвели до створення нових форм нестандартних уроків, відмінних від звичайних, із характерними особливостями: інтенсивність, різноманітність пізнавальних дій, застосування самостійної роботи учнів, використання програмованого та проблемного навчання, встановлення міжпредметних зв'язків та уникнення перевантаження учнів.

Методика, що базується на нетрадиційних формах навчання, є ключовою для майбутнього. Змістовні та цілеспрямовані нестандартні та інтегровані уроки вносять нововведення і оригінальність у звичайну структуру шкільної освіти. Вони сприяють формуванню цілісної картини світу, дозволяють розглядати предмет з різних перспектив, систематизувати знання та створюють сприятливі умови для особистісно орієнтованого та розвивального навчання молодших школярів. Правильна методика побудови та проведення нестандартних уроків сприяє підвищенню професійної майстерності вчителя, оскільки вимагає від нього володіння сучасними технологіями навчально-виховного процесу.

Висновки до розділу 2

Другий розділ становить важливий внесок у розуміння та застосування нетрадиційних форм навчання в умовах Нової української школи,

Розглянуто різні шляхи та підходи до впровадження нетрадиційних форм навчання в контексті Нової української школи. Основною ідеєю є потреба в адаптації педагогічного процесу до нових вимог освітньої системи, акцентуючи увагу на індивідуалізації, активному залученні учнів та створенні сприятливого середовища для їхнього розвитку.

Розглянуто методичні аспекти проведення уроків, де акцент робиться на застосуванні нетрадиційних форм. Зокрема, детально розглядаються вимоги до вчителя, необхідність організації ефективної взаємодії з учнями, використання інноваційних методик та педагогічних прийомів. З'ясовано, що методичні аспекти проведення нестандартних уроків у сучасній початковій школі визначаються не лише вмінням вчителя креативно підходити до навчання, але й його готовністю до постійного розвитку та адаптації до нових викликів освітнього простору.

Розділ включає аналіз практичного досвіду використання нетрадиційних форм навчання в умовах НУШ. Здійснений аналіз дозволяє визначити позитивні аспекти впровадження цих форм, виявити тенденції та визначити ключові чинники успіху. Отже, з'ясовано, що впровадження нетрадиційних методів на уроках в початковій школі не лише зацікавлює школярів у вивченні матеріалу, але й сприяє формуванню їх творчої самостійності та навичкам роботи з різноманітними джерелами знань. Ці форми занять допомагають подолати традиційність уроку, активізуючи пізнавальні функції учнів та стимулюючи їхню креативну думку.

Таким чином, використання нетрадиційних форм навчання є потужним інструментом у освітньому процесі в умовах Нової української школи.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи дослідження, можемо зробити наступні висновки.

Подано теоретичний аналіз поняття «форма організації навчання» та їхню класифікацію, що визначає базові підходи до структурування освітнього процесу. Різноманітність представлених форм (групові, практичні, індивідуальні) сприяє розвитку різних навичок та здібностей учнів, роблячи навчання більш цікавим та ефективним. Успішна комбінація цих форм дозволяє створити сприятливе середовище для навчання та розвитку учнів.

Розкрито особливості, актуальність та визначено критерії ефективності нетрадиційних форм навчання, що вказує на їхню значущість в сучасному освітньому середовищі. Нетрадиційні уроки (групові проекти, інтерактивні лекції, віртуальні екскурсії, рольові ігри, диспути, екскурсії та ін.) сприяють усвідомленню взаємозв'язку між різними науковими галузями, підтримують розвиток самостійності учнів і формують новий, більш глибокий погляд на їх навчання. Організація такого уроку стимулює учнів до творчого аналізу досліджуваних явищ.

Проаналізовано взаємодію традиційних та нетрадиційних методик, вказано на можливості їх комбінації для підвищення якості навчального процесу. З'ясовано, що традиційні методи, такі як лекції та підручники, залишаються значущими, проте їх слід доповнювати та розширювати за допомогою нетрадиційних підходів. Це дозволяє забезпечити більш повне та ефективне навчання. Важливо досягти гармонії в використанні традиційних та нетрадиційних форм навчання, враховуючи конкретні цілі уроку, потреби учнів та можливості вчителя. Поєднання цих підходів може сприяти створенню якісного та ефективного процесу навчання, в якому кожна складова взаємодіє для досягнення найкращого результату.

Описано методичні аспекти підготовки та реалізації нетрадиційних уроків, включаючи етапи планування та взаємодію з учнями. Вчителю слід чітко визначити послідовність дій, розподілити час, а також забезпечити

наявність необхідних матеріалів та ресурсів. Важливо передбачити можливі сценарії розвитку подій, але також бути готовим до імпровізації та адаптації до потреб учнів. Після проведення нетрадиційного уроку важливо здійснити аналіз та рефлексію. Вчителю потрібно оцінити досягнення учнів та визначити, що можна покращити на майбутніх уроках.

Розглянуті різні підходи та стратегії впровадження нетрадиційних методів навчання у рамках НУШ підкреслюють необхідність адаптації педагогічного процесу до нових вимог освітньої системи. Основна ідея полягає в акцентуванні уваги на індивідуалізації, активному залученні учнів та створенні сприятливого середовища для їхнього розвитку.

Досліджено методичні аспекти проведення уроків, де акцент робиться на застосуванні нетрадиційних форм. Зокрема, детально розглядаються необхідність організації ефективної взаємодії з учнями, використання інноваційних методик. З'ясовано, що методичні аспекти проведення нестандартних уроків визначаються не лише вмінням вчителя креативно підходити до навчання, але й його готовністю до постійного розвитку та адаптації до нових викликів освітнього простору.

Аналіз практичного досвіду використання нетрадиційних форм навчання дозволяє визначити позитивні аспекти цього підходу, виявити тенденції та ідентифікувати ключові фактори успіху. Впровадження нетрадиційних методів на уроках початкової школи стимулює інтерес школярів до вивченого матеріалу, сприяє формуванню їх творчої самостійності та навичок роботи з різноманітними джерелами знань. Таким чином, використання нетрадиційних форм навчання виявляється потужним інструментом у сучасному освітньому процесі в контексті НУШ.

Підсумовуючи дослідження, можемо з впевненістю сказати, що використання нетрадиційних форм навчання є ефективним та перспективним напрямком в удосконаленні освітнього процесу, сприяючи більш інтегрованому та активному навчанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєндарь Н.І. Застосування ігрових технологій на уроках у початкових класах. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лєси Українки. РОЗДІЛ II. Теорія навчання.* 1 (350), 2017. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13776/1/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%8C_21-25.pdf
2. Бараницька О. Використання нестандартних уроків у початковій школі. *На Урок.* 2019. <https://naurok.com.ua/vikoristannya-nestandartnih-urokiv-u-pochatkoviy-shkoli-105705.html>
3. Батієвська Т.В. Проектування навчального процесу засобами інформаційних технологій у фаховій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Харків, 2014. 20 с.
4. Березюк О.С., Власенко О.М. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.
5. Блог учителя української мови та літератури Наталії Бугайової. URL: http://slovesnic.blogspot.com/p/blog-page_15.html
6. Большакова І., Хворостяний І. Українська мова та читання: Електронний підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти. URL: <https://ua.izzi.digital/DOS/99296/357770.html>
7. Бугайова Н.А., Вікторіна О.М. Квести і проекти з використанням Інтернету на уроках української мови і літератури : навчально-методичний посібник для вчителів української мови і літератури. Кіровоград: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. 64 с.
8. Вікторіна О.М. Кросворди на уроках української мови : навчально-методичний посібник для вчителів української мови і літератури. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2018. 80 с.

9. Вишневецький О.І., Кобрій О.М., Чепіль М.М. Теоретичні основи педагогіки. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.
10. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Вид. 2-ге, доопрац. і доп. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
11. Губенко О. Інтерактивні технології на уроках математики, як засоби формування та розвитку ключових компетентностей. *На Урок*. 2022. URL: <https://naurok.com.ua/mayster-klas-interaktivni-tehnologi-na-urokah-matematiki-yak-zasibi-formuvannya-ta-rozvitku-klyuchovih-kompetentnostey-288007.html>
12. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 450 с.
13. Досвід роботи вчителя української мови та літератури Бученко Ірини Василівни. *Спеціалізована школа №210. М. Київ*. URL: <https://210.kiev.ua/ua/бученко-і.в./>
14. Дубровська Л. О., Самойленко О. В., Дубровський В. Л. Педагогічні особливості використання нетрадиційних уроків у початковій школі. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2019. № 4. С. 45-50.
15. Заболотний О.В. Українська мова: 6 клас. Київ: Генеза, 2023. 272 с.
16. Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку. *Початкова освіта*. 2009. № 7. С. 2–5.
17. Коваль І.Б. Дидактична гра на уроках української мови та літератури у середніх і старших класах. Методичний посібник. Вінниця: ММК, 2018. 71 с.
18. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Збірник наукових праць*. Вип. 41 / Редкол. В.І.Шахов (голова) та ін. Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. С. 46-51.
19. Кузіна О.О. Проєктно-дослідницька діяльність учнів початкової школи. *На Урок*. 2023. <https://naurok.com.ua/proektno-doslidnicka-diyalnist-uchniv-pochatkovo-shkoli-356730.html>

20. Кузнєцова А. Сучасний урок української мови на засадах педагогіки партнерства. Теорія, методика і практика навчання. *Вересень*. № 3–4 (82–83) 2019. С. 82-91.
21. Литвиненко О.В. Методичні рекомендації для учителів щодо використання інтерактивних методів на уроках: «Нестандартні форми організації навчання». *На Урок*. 2022. <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-dlya-uchiteliv-schodo-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-na-urokah-nestandardni-formi-organizaci-urokiv-273895.html>
22. Литовченко В.М. Інноваційні технології мовної освіти у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів. *Наукові записки Вівницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : збірник наукових праць*. Вип. 34 / редкол. : В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ «Фірма Планер», 2011. – С. 363-367.
23. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / 2-ге видання допов. Харків “ОВС”, 2000. 164 с.
24. Лопухівська А. В. Теоретичні основи організаційних форм навчальної діяльності учнів у сільських загальноосвітніх навчальних закладах. *Нива знань*. 2003. № 2. С. 13–16. URL: https://lib.iitta.gov.ua/10976/1/Lopuhivska%20stattya_%E2%84%962.pdf
25. Ляшко Н.О., Райська Л.Г. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови (4 клас). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 141-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_110_43
26. Максименко В.П. Дидактика: теорія і практика уроку в початковій школі: Навч.-метод. посіб. Хмельницький: ХмЦНП, 2012. 53 с.
27. Малафіїк І.В. Різні види нетрадиційних уроків. Дидактика: навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 406 с.
28. Мартиновець Л. М. Підвищення ефективності уроку за рахунок інтеграції навчального матеріалу. Новоалександрівка, 2015. 97 с.

29. Медведчук Ю.О., Чуйко О.В. Нестандартні уроки – новий засіб ефективного навчання учнів. *Нетрадиційні уроки*. Збірник наукових праць фізико-математичного факультету ДДПУ. Випуск №3, 2013. С. 185-188.
30. Мельник Н. М. Впровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес. *Початкове навчання*. 2009. № 13 (89). С. 2–5.
31. Методичні об'єднання вчителів початкової школи: нестандартні форми проведення / авт.-уклад. С.В. Сигида. Х.: Вид. група «Основа», 2014. 64 с.
32. Мова і мовлення. Усне та писемне мовлення. *Електронні підручники*. <https://ua.izzi.digital/DOS/99296/357770.html>
33. Мирошникова А.С. Проектна діяльність учнів у початковій школі. *На Урок*. 2021. <https://naurok.com.ua/proekt-na-diyalnist-uchniv-u-pochatkoviy-shkoli-224906.html>
34. Нестандартні форми навчання – як один з видів навчання учнів. *Блог вчитель інформатики Каляфіцького Сергія*. 2010. <https://informgru.wordpress.com/2010/12/29/%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0-%E2%84%96-10/>
35. Нечволод Л.І. Нестандартні уроки в початковій школі: монографія. Харків: Торсінгплюс, 2007. 87 с
36. Нікітіна Н. М. Активізація пізнавальної активності учнів шляхом використання ігрових моментів і цікавих завдань. *Початкове навчання та виховання*. 2011. № 31. С. 21-31.
37. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. / Загальна редакція Грищенко М. та ін. Київ, 2018. 40 с.
38. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
39. Остроуменко А.О. Нові підходи в організації освітнього процесу. *На Урок*. 2022. <https://naurok.com.ua/novi-pidhodi-v-organizaci-osvitnogo-procesu-306875.html>

40. Плешкова Н.М. Опис досвіду «Інтегрований урок як одна з нетрадиційних форм організації навчання учнів початкових класів». *На урок*. 2018. URL: <https://naurok.com.ua/opis-dosvidu-integrovaniy-urok-130244.html>
41. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : Б. в., 2007. 141 с.
42. Пометун О.І., Пироженко Л.В., Біда О.А. та ін Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів : Методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2011. 304 с.
43. Присяжнюк Н.І. Форми організації навчально-виховного процесу в початкових класах. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/2/visnu_k_5.pdf
44. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.
45. Сидоренко Т.О. Типові та нетипові форми організації навчання. *Управління школою*. 2004. №14. С. 6–8.
46. Сходинками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі / Автори-упорядники: О. В. Лесіна, В. П. Телячук. Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада+». 2007. 112 с.
47. Українська мова та читання (Варзацька, Чипурко) 2 клас / уклад. Л.О. Варзацька, Т.О. Трохименко, В.П. Чипурко. *Шкільні підручники*. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1302-ukrmova-chytannya-varzacka-chipurko-2-klas.html>
48. Українська мова 4 клас / М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик, О. І. Мельничайко. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2015. 191 с.
49. Фіцула М. М. Педагогіка: посібник. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2002. 131 с.

50. Форостюк Т. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. *«Молодий вчений»*. № 4 (44) квітень, 2017. С.474-477.
51. Хавунка П. Гра – невід’ємна частина мовленнєвого розвитку учнів. *Укр. мова та літер.* 2014. січень (№4). С. 8-9
52. Чайка В. М. Основи дидактики: навчальний посібник. Київ: «Академвидав», 2011. 240 с.
53. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посіб. Київ: Либідь, 2003. 560 с. С. 384-392.
54. Яценко Т.О. та ін. Модельна навчальна програма «Українська література 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 64 с. URL : https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/21.33_Ukrains_ka_literatura_1.pdf